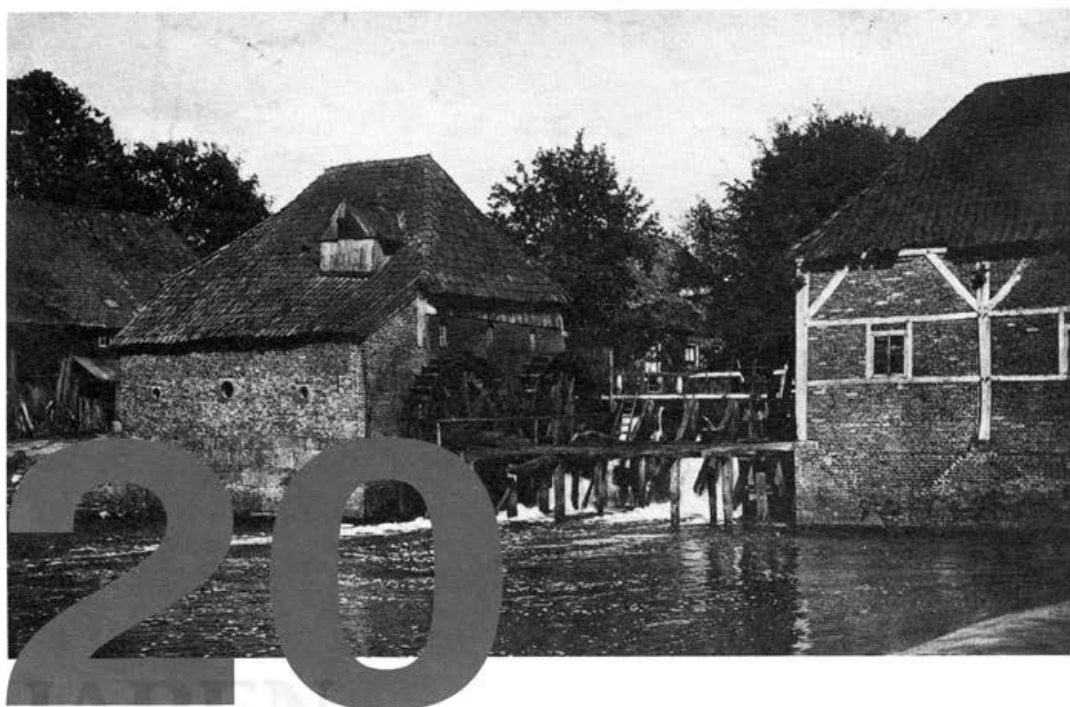

11e jaargang no. 2
15 juni 1992

Gilde bries

*Een cursus 'Watermolenaar' voor
het verantwoord malen of draaien
met een dergelijke molen?
(Watermolen te Haaksbergen
± 1925)*

VRIJWILLIGE

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

Verenigingsorgaan van het Gilde van Vrijwillige Molenaars verschijnt 4x per jaar.
De oplage is 1400 exemplaren.

Redactie: G.J. Pouw, D.J. Braay en J.P. Kurver

Redactie-adres: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars p/a Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden

Secretariaat: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars Nieuwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen, tel. 02152-51695

Postgirorekening: 2144780 t.n.v.:
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Naarden

BESTUUR

Voorzitter: Dick-Jan Braay,
Koningsdiep 78, 1509 WE Zaandam, tel. 075-311639

Secretaris: Boudewijn van Weel,
Nw. Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen,
tel. 02152-51695

Penningmeester: Gerard Barendse,
Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk, tel. 01749-45580

Examencordinator: Jan Spruit,
Molenviergang 8, 2761 BK Zevenhuizen,
tel. 01802-2613

Biotoopwacht: E. Smit, Esdoornlaan 61
1521 EC Wormerveer, tel. 075-283123

Gildeverzekeringen: J. van Loenen,
Arendshorst 34, 3772 RV Barnveld
tel. 03420-90894

Bliksemafleidercontrole: D.J. Abelskamp,
Laan 1940-1945 nr. 2, 7231 GL Warnsveld
tel. 05750-25068

Ledenadministratie: Mevr. E.N. Pouw-Schipper,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden, tel. 02159-45428

Contactpersoon voor de afdelingen:

Gerard Sturkenboom,
Biss. Arnoutlaan 14, 5591 BL Heeze,
tel. 04907-62602

Publicaties/redactie: Gerrit Pouw,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden, tel.
02159-45428

Algemeen: Peter de Moes,
Hermelijnlaan 3, 1216 EB Hilversum,
tel. 035-215772

ADVERTENTIES

Voor bedrijven of instellingen, die materialen en/of diensten aanbieden welke direct of indirect te maken hebben met de molens, staat de mogelijkheid open te adverteren.
Advertentietarieven op aanvraag.

JAMMER GENOEG BENT U NIET DE ENIGE MET BELANGSTELLING VOOR MONUMENTEN

Evenals u hebben ook houtworm, boktor en zwam een uitgesproken voorliefde voor ons nationaal monumentenbestand.

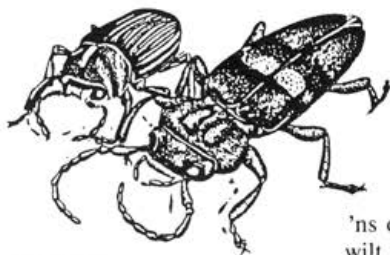
En waar uw belangstelling opbouwend is, gaan zij nogal afbrekend te werk.

Resultierend in schade-posten van miljoenen guldens. Voorkomen blijft daarom altijd goedkoper dan genezen.

Sterker nog: genezen is soms zelfs helemaal niet meer mogelijk.

Laat daarom een specialist van Rentokil bij u langs komen voor inspectie. De kosten van deze inspectie zijn nul komma nul, waar ook in Nederland.

Bovendien krijgt u meteen een serie

Links de houtworm, rechts de boktor.
Samen veroorzaken ze voor miljoenen schade aan monumenten.

duidelijke tips over bescherming.

Vul de bon in en stuur 'm op. Ook als u eerst onze uitgebreide documentatie

'ns onder de loep wilt nemen.

RENTOKIL GRATIS INSPECTIE

☐ Wilt U mij bellen voor een gratis inspectie?

☐ Wilt u mij eerst documentatie zenden?

Naam: _____

Bedrijf: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Plaats: _____

Telefoonnr.: _____

Opsturen aan rentokil, postbus 52, 2280 AB Rijswijk (Z.H.).
of bel gratis: 06-0226600

't GAANDE WERK

Op 4 april jl. vond onze jaarlijkse ledenvergadering plaats in Arnhem. Zowel in het ochtendgedeelte als in het middagedeelte van de vergadering waren zeer veel leden aanwezig. Met name de bijdragen 's middags (over verf en Poolse molens) trokken een grote groep belangstellenden. Het jaarverslag over 1991 dat in deze vergadering is goedgekeurd, treft u in deze Gildebrief aan.

Nationale Molendag op 9 mei was, wat de Zaanstreek betreft, een troosteloze regendag, maar wel één met aardig wat wind. De molenaars zullen zich dan ook wel weer vermaakt hebben, maar de publieke belangstelling was door de weersomstandigheden wel wat minder dan in vorige jaren.

In de maanden mei en juni vinden de voorjaars-examens van De Hollandsche Molen plaats. De acht examendagen vinden verspreid plaats over heel Nederland. Geen geringe taak dus voor de kernleden van de examencommissie die alle acht

examendagen meemaken; een werkdag van half tien in de ochtend tot vijf uur in de middag.

Het is een goede gewoonte, dat óf een vertegenwoordiger van het bestuur van de Hollandsche Molen óf een vertegenwoordiger van het Gildebestuur zo'n examendag bijwoont. Mij viel de eer te beurt om de eerste examendag van dit jaar in Marssum in Friesland te mogen bijwonen. Drie van de vier kandidaten brachten het examen tot een goed einde, waarvoor nogmaals mijn hartelijke felicitaties. Door de enthousiaste molenstichting in de gemeente werden zij in de bloemetjes gezet en ook de examencommissie werd uiteraard niet vergeten. In deze Gildebrief staan weer veel wetenswaardigheden, zoals een verslag van een excursie van de afdeling Zeeland en het vervolg van een artikel van de heer Den Besten over de vang.

Tot over drie maanden.

Dick Jan Braay, voorzitter

IN MEMORIAM PIET KAAL

Op 1 mei jl. overleed Piet Kaal, molenaar van oliemolen De Zoeker te Zaandam. Anderhalf jaar geleden openbaarde zich een ziekte die ongeneeslijk bleek te zijn.

Mijn eerste kennismaking met Piet Kaal was omstreeks 1977 toen hij zijn vader opvolgde als molenaar van De Zoeker. Met vrijwillige molenaars had hij toen nog niet veel op: "kunstmolenaars" waren het. Deze enigszins vijandige houding bleek maar schijn te zijn. Later draaide hij bij. Hij beseftte dat vrijwillige molenaars onmisbaar waren bij het laten draaien van molens en bij de overdracht van kennis en vaardigheden. Hij raakte hier zo van doordrongen, dat hij zich in 1981 aanmeldde voor het afnemen van proefexamens in de regio Noord-Holland 2 (zuid). Kort daarna ontstond een meer intensieve samenwerking met Noord-Holland 1 (noord), waaruit later de afdeling Noord-Holland voortvloeide, waarvan hij de eerste voorzitter werd. Zijn deskundigheid wat betreft molens en in het bijzonder de oliemolens was binnen de Zaanstreek een begrip, maar ook daarbuiten werd hij veelvuldig geraadpleegd, zoals in Rijssen en Zwolle.

Een onvergetelijke ervaring was de reis naar België en Noord-Frankrijk die wij in 1984 maakten om daar te adviseren bij het oliewerk van verschillende molens. Later werd ook vanuit Berlijn een beroep op hem gedaan bij de restauratie van de Britzer Mühle, een korenmolen. Hier maakte hij

een groep Berlijners enthousiast voor de opleiding tot vrijwillig molenaar en nam hen enige tijd daarna ter plekke een "examen" af. Een van de kandidaten behaalde later het echte getuigschrift en kreeg dit maart jl. uitgereikt in Amsterdam.

Zijn grote kennis van molentechniek droeg hij op zijn geheel eigen wijze over op de Gildeleden tijdens de contactavonden in Castricum. Waardevolle bijdragen waar iedereen zijn voordeel mee kon doen.

Gedurende 12 jaar heeft Piet assistentie gehad van enkele vrijwillige molenaars, waarvan er één, Ruud Nieuwhof, met ingang van 1 maart jl. de molenwerkzaamheden op De Zoeker heeft voortgezet.

Inleveren copy:

Voor Gildebrief no. 3
(verschijningsdatum 15 september
1992) dient uw copy vóór
1 augustus 1992 bij de Gildebrief-
redactie binnen te zijn.

Wij zullen Piet's verhalen, gezelligheid en gastvrijheid aan de dijk voortaan moeten missen. Een molenvriend en vraagbaak voor velen is met zijn overlijden heengegaan.

Zijn vrouw, kinderen en ouders wens ik namens het Gilde van Vrijwillige Molenaars veel sterkte toe.

Dick Jan Braay

Dankbetuiging

Namens de familie Kaal worden alle molenaars die naar aanleiding van het overlijden van Piet Kaal de molen in de rouw hebben gezet of op andere wijze blijk hebben gegeven van hun deelneming hartelijk bedankt.

Redactie

JAARVERSLAG OVER 1991

Ledenbestand

Het Gilde van Vrijwillige Molenaars telde aan het einde van het verslagjaar 1377 leden, een toename van 57 leden ten opzichte van 1990.

Gespecificeerd naar categorie bestond het ledenbestand uit (1990):

- lid in opleiding:	599	(575)
- geslaagd lid:	614	(586)
- instructeur vakmolenaar:	21	(19)
- instructeur vrijwilliger:	45	(44)
- donateur:	36	(32)
- speciaal donateur:	104	(105)
- erelid:	3	(3)

Bestuursvergadering

Het bestuur kwam in 1991 zoals gebruikelijk 10 maal bijeen, waarbij Eveline Pouw, Jan Kurver en Ed van der Woude regelmatig als toehoorder aanwezig waren. Eric Zwijnenberg en Frans Rutten moesten vanwege drukke werkzaamheden helaas vaak verstek laten gaan. In verband met de nasleep van de problematiek rond de verkorte opleiding in Gelderland en de relatie tussen het Afdelingsbestuur/de Opleidingscommissie en de Stichting Vrienden van de Gelderse molen was ook Dirk Jan Abelskamp bij de laatste bestuursvergaderingen aanwezig.

Naast de geplande bestuursvergaderingen werden er om verschillende redenen nog een aantal vergaderingen belegd om met de betrokken partijen van gedachten te wisselen over bepaalde onderwerpen. Zo werd er op 11 september een extra vergadering gehouden te Maarssen om met leden van de Examencommissie en de Afdeling Zuid-Holland de problemen rond de toelating tot het examen te bespreken. Als gevolg hiervan heeft het bestuur een nieuw formulier, het Examenbegeleidingsformulier, opgesteld waarmee de kandidaten kunnen worden opgegeven, en het Afdelingsbestuur bij aanmelding kan controleren of de kandidaat aan de gestelde eisen voldoet.

Daarnaast werd er overleg gevoerd met het Gild Fryske Mounders en de Stichting Vrienden van de Gelderse Molen, waarover later meer.

Verzekeringen

Zoals bekend, biedt het GVM haar leden een aantal verzekeringen aan, waarmee men de risico's die het werken op een molen met zich mee brengt kunnen worden verzekerd. Naast de collectieve WA-verzekering is het mogelijk om een facultatieve ongevallen-verzekering en een WA-plus verzekering af te sluiten. Door Marga Mulder werden er 510 (497) polissen voor de ongevallenverzekering en 429 (410) polissen voor de WA-plus verzekering uitgeschreven.

In het begin van het jaar gaf Marga te kennen haar werkzaamheden voor de Gildeverzekeringen met ingang van 1 december te willen beëindigen. Op deze plaats wil het bestuur haar nogmaals hartelijk danken voor de wijze waarop zij de administratie nauwgezet heeft verzorgd. In de zes jaar dat Marga de administratie verzorgde heeft de Gildeverzekering een enorme groei vertoond en is het werk, met een piekbelasting in het begin van het jaar, enorm toegenomen.

Het bestuur meent in Jan van Loenen een deskundig opvolger voor Marga Mulder te hebben gevonden en wij vertrouwen erop dat hij het werk op dezelfde wijze zal voortzetten.

Overleg met De Hollandsche Molen

Het jaarlijkse overleg met het bestuur van De Hollandsche Molen vond plaats op 23 mei te Naarden. Er werd van gedachten gewisseld over het advies van de Werkgroep Opleiding en Examinering, de uitreiking van het 750e getuigscrift, het Reglement voor de Examencommissie, de opleiding in Friesland en de verkorte opleiding tot vrijwillig molenaar.

Het bestuur heeft een aantal aanbevelingen van de Werkgroep Opleiding en Examinering overgenomen en heeft op grond van de voorstellen actie ondernomen. Zo werd er gewerkt aan nieuw propaganda materiaal, een nieuwe versie van de Richtlijnen voor het Examen en werd onderzocht op

welke wijze de gang van zaken rond het examen kan worden verbeterd.

Bliksemafleidercontrole

In het verslagjaar werden er door de heren Koens, Oostrum en Van de Winkel 45 molens gecontroleerd, aanzienlijk minder dan in 1990, toen er 58 installaties werden doorgemeten. In het verslag van de coördinator, de heer D.J. Abelskamp, is een overzicht opgenomen van de gebreken die door de controleurs bij de geïnspecteerde molens zijn gesignaleerd. Op grond van deze controleresultaten zou men toch mogen verwachten dat het aantal meldingen voor de -gratis- bliksemafleidercontrole groter zou zijn. Aan de hand van de door de controleur opgestelde adviezen kan men de installatie door een erkend installatie-bedrijf laten herstellen, waardoor de molen weer optimaal tegen blikseminslag beschermd zal zijn.

De ledenvergadering

Op zaterdag 6 april werd in Hotel Haarhuis te Arnhem de ledenvergadering van het Gilde van Vrijwillige Molenaars gehouden.

Het ochtendgedeelte van de vergadering kende de vaste huishoudelijke elementen. De bestuursaamstelling bleef ongewijzigd. Het informatieve middagprogramma bestond uit drie onderdelen, te weten: een lezing door de heer J. Hofstra over de manier waarop molens energie aan de wind onttrekken en deze weer afstaan aan de bemalingswerktuigen, een diaserie van de heer J. den Besten over het ontwerpen van een bovenas, gevolgd door een dialoog van de heer J. de Waart over het gieten van een bovenas.

Proefexameninstructiedag

Op zaterdag 27 april werd een proefexameninstructiedag gehouden op molen "De Windhond" te Woerden, waardoor molenaar Wim van Krieken het vangtouw die dag even uit handen moest geven aan leden van de afdelingen Zeeland, Zuid-Holland en Utrecht/'t Gooi. Het was voor de tweede maal dat zo'n dag door Gerard Sturkenboom werd georganiseerd en ook nu waren zowel de leden van de Examencommissie als de leden van de afdelingsbesturen zeer positief. Het bestuur hoopt dan ook dat de afdelingen die zich nog niet hebben opgegeven dit alsnog zullen doen, zodat er nog een derde instructiedag kan worden gehouden.

Bestuursexcursie

Op 22 en 23 maart bracht het bestuur een bezoek aan de afdeling Drenthe. Op vrijdagavond woonde zij een contactavond bij in Westerbork, op zaterdagochtend volgde een rondrit langs een negental molens, waarbij het bezoek aan molen "Woldzigt" te Rodenwoude - met een uitgebreide rondleiding door molenaar Doornbos - als hoogtepunt mag gelden. Al met al een geslaagde excursie.

Overleg AKG/GVM

Het jaarlijks overleg met het bestuur van het

Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde, zoals gepland op 21 maart, heeft geen doorgang gevonden. Beide partijen hebben te kennen gegeven niet zonder agenda voor overleg bijeen willen komen.

De Korenmolenaarscursus werd dit jaar in verband met de geringe belangstelling overgeslagen. Op 21 maart werden op de Algemene ledenvergadering van het AKG te Maarsbergen de certificaten uitgereikt aan de deelnemers van de Korenmolenaarscursus 90/91.

Nationale Molendag

De 19e Nationale Molendag werd gehouden op 11 mei. Mede door de goede weersomstandigheden werd de 'tweede zaterdag van mei', waarop 615 molens draaiden, tot een succes. Uit de laatste door Bert van Uffelen geschreven verslagen in De Molenaar blijkt, dat ook op deze molendag een groot aantal Gildeleden zich met enthousiasme heeft ingezet om de dag tot een succes te maken, door allerlei activiteiten te organiseren.

De examens

Tijdens de toelatingsvergadering voor de voor- en najaarsexamens werden er door het GVM 41 kandidaten voorgedragen voor het examen. De Examencommissie van De Hollandsche Molen kwam hiervoor op 12 dagen op verschillende molens bijeen om de kennis en de vaardigheden van de kandidaten te testen. Met als resultaat dat 30 vrijwillige

molenaars het getuigschrift tijdens de Algemene Vergadering van DHM, op 7 maart jl. te Amsterdam, in ontvangst mochten nemen. Het slagingspercentage bedraagt: 73% (1990: 75%).

Bijzondere aandacht werd er besteed aan de:

Uitreiking van het 750e getuigschrift

Op 11 juni werd op de molen "Rijn en Lek" te Wijk bij Duurstede het 750e getuigschrift vrijwillig molenaar uitgereikt aan Gerard Schouwman uit Weesp. Na toespraken van de heer J.A. Spoel, voorzitter van de Examencommissie, en de heer R. van de Waal, voorzitter van De Hollandsche Molen, werd het getuigschrift uitgereikt door Eric Zwijnenberg, die in 1970 als eerste het getuigschrift behaalde. Het spreekt voor zich dat deze gebeurtenis door het GVM als een mijlpaal wordt gezien, en het is om die reden dat er in De Gildebrieff veel aandacht aan is geschonken. Ook in de regionale en landelijke pers is er aandacht aan de feestelijke uitreiking besteed.

De contactdag

Op zaterdag 26 oktober werd de jaarlijkse Contactdag van het GVM gehouden bij molen "De Korenaar" te Oirschot. Tijdens de vergadering werd er met leden van de afdelingsbesturen en leden van de Examencommissie van gedachten gewisseld over onder andere: nieuw propagandamateriaal voor het GVM, de Basiscursus, het

MOGEN WIJ HET EVEN MET U HEBBEN OVER HET GEZICHT VAN UW BEDRIJF?

Wilhelmina levert bedrijfskleding in vele uitvoeringen, modellen en materialen. Maar ook effektmatten, poetsdoeken, kleefzwabbers en handdoek- en zeepautomaten. Afnahme van deze producten en nog vele andere in combinatie met Wilhelmina's unieke huurservice geeft u de zekerheid van altijd schoon en compleet materiaal. Want zeg nu zelf, een onverzorgd bedrijf dat is toch zeker geen gezicht.

Wilhelmina werkt aan schoner werken.

Wilhelmina Textielreiniging bv
Kanaaldijk Zuid-West 9
5706 LD HELMOND
Tel. 04920-35820

Wilhelmina

werkt aan schoner werken

Handboek Afdelingsbestuur, de toelatingsprocedure voor het examen (waarbij het Examenbegeleidingsformulier werd gintroducteerd), de verzekering van watermolenaars, het veranderen van het proefexamen in toelatingsexamen en het overleg met het Gild Fryske Mounders. Na een jaar van proefgebruik werd het Handboek Afdelingsbestuur beoordeeld, en is het gebruik door de Afdelingen definitief goedgekeurd.

Publikaties

De 10e jaargang van De Gildebrief bestond uit vier nummers, waarin naast het verenigingsnieuws lezenswaardige artikelen over molenzaken konden worden opgenomen. Hoewel de hoeveelheid kopij die kan worden opgenomen tegenwoordig groter is dan bij de oude manier van uitgave het geval was, blijkt dat het vaste aantal pagina's niet altijd toereikend is om alles op te nemen. De redactiecommissie moet derhalve ieder kwartaal weer een keuze uit het aanbod maken en het bestuur hoopt dat de auteurs van de niet geplaatste artikelen zich hierdoor niet laten ontmoedigen.

Zoals ik u in het vorige jaarverslag meedeelde zal de Informatie Standerdmolen een lijvig boekwerk worden waarvoor de drie auteurs, de heren Tijman, Scheirs en Zweers enorm veel werk hebben verzet. Ook op deze plaats moet ik u melden dat het niet mogelijk is gebleken het boek in het verslagjaar uit te kunnen geven. Het drukklaar maken van de tekst en de tekeningen heeft aanzienlijk meer tijd geveerd dat de auteurs en het bestuur konden vermoeden.

Maar uw geduld zal worden beloond... het bestuur verwacht de uitgave van de Informatie Standerdmolen in 1992 te kunnen realiseren.

De Lesstofcommissie heeft veel tijd en energie gestoken in het concretiseren van de plannen om het lesmateriaal van het GVM te herschrijven en uit te geven als Basis cursus, waarin al de voor het examen vereiste stof zal worden opgenomen.

In de samenstelling van de Lesstofcommissie is verandering gekomen, nadat was gebleken dat sommige leden niet actief aan het werk van de commissie konden deelnemen. Peter de Moes en Sytske Wijsma en Jan Kurver hebben de plaats ingenomen van Robbert Verkerk, Frans Rutten en Waling Hofkamp.

Gelderland

Gelderland was - net als vorig jaar - een vast agendapunt voor de bestuursvergaderingen.

De plannen van de Provincie om in Gelderland een verkorte opleiding tot vrijwillig molenaar te starten zijn voorgoed van de baan. Het bestuur hoopt dat het verzet van het GVM tegen deze plannen een rol heeft gespeeld in de besluitvorming en dat men inziet dat een degelijke opleiding de beste garantie is voor het deskundig bedienen van een

monumentale molen. Het blijft echter zaak om er voor te zorgen dat de draai- en maalvaardige molens tijdig van een gediplomeerd molenaar kunnen worden voorzien, om zo de stilstand van de - pas gerestaureerde - molens tegen te kunnen gaan. In samenwerking met het afdelingsbestuur wil het bestuur trachten zo goed mogelijk aan de vraag te kunnen voldoen, door ... vrijwillige molenaars op te leiden.

Tijdens het overleg met de Provincie en het bestuur van de SVGm heeft het bestuur geconstateerd, dat er ten gevolge van de bestaande constructie, problemen kunnen ontstaan die het goed functioneren van het Afdelingsbestuur bemoeilijken. In het verslagjaar heeft het bestuur geprobeerd om met het Afdelingsbestuur en het bestuur van de SVGm overeenstemming te bereiken over een werkbare manier van samenwerking. Tijdens de vergaderingen is gebleken dat de gedeelde verantwoordelijkheid, voor de Opleidingscommissie een knelpunt vormt, waardoor tot op heden nog geen overeenstemming met de SVGm kon worden bereikt. Het bestuur betreurt het ten zeerste dat het Afdelingsbestuur, want zo zien wij het, als pion wordt gebruikt in een bestuurlijk 'spel' dat nog weinig met molens van doen heeft.

Friesland

Een ander vast agendapunt is Friesland, waar door het Gild Fryske Mounders en het GVM vrijwillige molenaars worden opgeleid. Op initiatief van het GFM is er, sinds 1990, weer overleg gevoerd over samenwerking tussen de beide molenaarsverenigingen.

Op 18 februari vond in Nulde overleg plaats met het bestuur van De Hollandsche Molen, het bestuur van De Fryske Mole en het bestuur van het Gild Fryske Mounders. Er werd gesproken over de mogelijkheid samenwerking tussen het Gild en het Gilde en het landelijk diploma. Toen het overleg GFM/GVM in een impasse bleek te zijn geraakt, heeft het bestuur, op aandrang van de Contactdagvergadering, het initiatief genomen en in een brief gevraagd wat het GFM van het overleg verwachtte. Uit het antwoord is ons gebleken dat er - 10 jaar na de vorige overlegronde - nog steeds verschillend wordt gedacht over enkele essentiële onderwerpen. Gelukkig blijkt er bij de molenaars in het veld al wel sprake van samenwerking te zijn, getuige de gezamenlijke deelname aan de Friese weercursus, terwijl de besturen nog in principiële kwesties verwickeld zijn.

In het voorjaar van 1992 zal het bestuur een bezoek brengen aan Friesland en in overleg met het Afdelingsbestuur en de instructeurs bezien op welke wijze de relatie met het Gild Fryske Mounders gestalte kan krijgen.

Aan het einde van het jaarverslag over 1981 sprak de toenmalige secretaris, de huidige voorzit-

ter Dick Jan Braay, de hoop uit dat het GVM een voorspoedige toekomst tegemoet zou gaan. Terugziend op de afgelopen 10 jaar lijkt het erop dat de wens grotendeels is uitgekomen. Misschien doen wij er daarom goed aan ook voor het komende decennium dezelfde hoop uit te spreken en er weer met zijn allen tegen aan te gaan; in de hoop dat men over 10 jaar kan constateren dat de wens is uitgekomen.

B.A. van Weel, secretaris.

ZEEUWSE MOLENAARS WAREN WELKOM!

De jaarlijkse excursie van de Zeeuwse molenaars was weer een succes. Meer dan 40 deelnemers meldden zich voor de drielandentocht.

Zeker; een drielandentocht, omdat deze tocht ook naar Duitsland en België zou gaan.

Om het verhaal compleet te maken, moet de voorbereiding ook beschreven worden. Het bestuur van het Gilde afdeling Zeeland, belegt jaarlijks enkele avonden die voor alle leden interessant zijn. Afgelopen herfst werden uitgenodigd de heren Derckx en Van Hees. Deze wisten beiden een avond te vullen met hun kennis, de heer Derckx wist alles te vertellen over roeden maken en de heer Van Hees over stenen. We wisten beide heren zover te krijgen om gastheer voor ons te zijn op onze excursie (eerlijk gezegd hoefden we alleen te vragen, beide heren waren meteen enthousiast) en ons doel voor de excursie was gevonden.

Op zaterdag 4 april startte de bus om zeven uur bij het veer in Vlissingen. De eerste deelnemers waren in Zeeuws Vlaanderen een half uur eerder op het veer gestapt. De bus reed via Middelburg, Goes en Kruiningen (opstapplaats voor het veer Kruiningen-Perkpolder) naar Wouw, waar de laatste deelnemers opstapten. Nadat de bus ruim twee uur had gereden, stopten we in Oirschot bij de molen. Hier werden we vergast op koffie en 'molenkoeken', een bijzonder lekker gebeuren. Bij de tweede kop koffie een eigengemaakte boterham en daarna een kleine rondwandeling langs diverse bezienswaardigheden. Na deze geslaagde stop reden we door naar Geldern in Duitsland, naar de werkplaats van "Mühlen und Mühlensteinbau Heinrich van Hees" alwaar we welkom werden geheten door een uitleg kregen van de heer Van Hees. Bijzonder aardig was dat alle deelnemers na afloop een molensteentje (diameter $\pm$ 20 cm) kregen, een gebaar wat zeer op prijs werd gesteld.

Hierna gingen we naar constructiebedrijf Derckx waar we als welkom eerst koffie met vlaai kregen.

Daarna volgde pas een uitleg over roeden lassen, kruiwerk maken en een staart construeren. Allen waren in de werkplaats aanwezig! Ook hier weer moest er veel werk verzet worden om alle deelnemers in de bus te krijgen, steeds weer was er iets te zien of te vragen.

Na een uurtje kwamen we in Retie, in België, om te eten en te drinken. Ook dit gebeurde in en nabij een (waterrad-)molen, waarbij de molenaar uitleg gaf. Het eten was prima, en na afloop gingen we weer op huis aan.

De heren Derckx en Van Hees hebben er mede voor gezorgd, dat deze negende excursie van ons weer zeer geslaagd is. Het weer was ook uitstekend. Onze groep (we hebben een grote groep vaste deelnemers) is zeer gemêleerd, aanwezig zijn molenaars in allerlei leeftijden en vanaf jong-gezel tot beroeps, vaak vergezeld van hun eega. Onderling is zo'n gezellige sfeer, dat wij ons met plezier weer gaan voorbereiden op onze tiende excursie volgend jaar!

Afd. Zeeland; Oscar Huiskamp

ZOMAAR NIEUWE ZEILEN

Het is zaterdag 17 januari 1992. Windkracht 4 uit West. Voor de molen "De Hoop" betekent dat zoiets als een natte kampeerder achter zijn windscherm. Je weet dat het waait maar je voelt het niet. Desondanks draait de molen en dat met slechts twee zeilen. De afwezigheid van werktuigen heeft zo z'n voordelen. In de afgelopen tijd hebben we namelijk, in arren moede, moeten besluiten om afscheid te nemen van de oude katoenen lappen. Ze waren zo slecht geworden dat we vreesden dat ze op een gegeven moment als een aangeschoten vleermuis de Vecht in zouden waaien.

Over het algemeen hebben we in deze tijd van het jaar nauwelijks bezoekers. Heel soms komt er iemand die vrij snel weer vertrekt vanwege de koude. Heerlijk rustig.

Maar toch... de bel. Die doet het zo af en toe. Een bezoeker. Een bewoner van "de overkant". Zoals u weet noemen wij de kant waar wij niet zijn, de overkant. Vanuit zijn riante woning kijkt hij uit op de molen en wilde daarom weleens weten wat zich daar afspeelt. De geïnteresseerde bezoeker vertellen we altijd honderduit over de molen en ook over de financiële perikelen waar we mee kampen om het ding overeind te houden. Hij vroeg zich af waarom er slechts twee zeilen waren. Hij was goed geïnformeerd want hij wist dat gebruikelijk een

molen vier zeilen heeft. Hem dus verteld dat de besteding van het budget voor dit jaar was bestemd voor reparatie van het stormschild en dat daaraan terloops nog fors reparatiewerk aan de stelling was toegevoegd wegens instortingsgevaar. Werkzaamheden die geen uitstel gedoogden. Geld voor nieuwe zeilen konden we voorlopig wel voor geruime tijd uit ons hoofd zetten. Dit verhaal hadden we al diverse malen aan evenzovele (geïnteresseerde) bezoekers gedaan. Op zich niets bijzonders dus, totdat onze bezoeker, al schurkend aan zijn gestoffeerde kinnebak, schuin omhoog kijkend, wat voor zich uit mompelend in de zin van "dat kan toch niet, daar moeten we (?!?) wat aan kunnen doen". Om een kort verhaal lang te maken opperde hij het volgende idee. Die "rijke stinkers van de overkant" moeten maar meebetalen aan het in stand houden van de kwaliteit van hun uitzicht. Zo, daar sta je dan. Wij hadden ons nooit gerealiseerd dat wij deel uit maken van het decor. Aanvankelijk beaam je zo'n gedachte en fantasieer je wat mee in de wetenschap dat als de zeepbel knapt, je gewoon met twee voeten op de gammele stelling staat. Ik denk dat iedere molenaar wel eens wegdroomt; in ons geval in verband met de ligging aan de Vecht, over een schip met een overvloed aan prachtig hout en horden molenaars die enorm vechten om dat hout te mogen verwerken. Toeterend kondigt in de verte zich nog een schip aan, nauwelijks zichtbaar door een nevel van groene flappen waar-

op je duidelijk drie nullen kunt onderscheiden. Dreams, dreams. MAAR; dromen zijn bedrog. De wetenschap kan daar nog zulke mooie verhalen over vertellen, je belazert jezelf.

We dwalen af. Geert Sprenger, zo heet die "overkanter", praat door op een serieuze toon. Hij trekt met de mededeling dat hij wat zou gaan "regelen". Wij denken nog "hij regelt maar een eind weg". Dat verhaal hebben we eerder gehoord. Maar dan gaat het allemaal snel. Telefoonnetjes van Geert wat hij zoal in het briefje moet zetten om de overkanters de knip te laten trekken. Hij doet het dus echt.

Enige tijd later belt Geert met de mededeling dat het geld voor één zeil binnen is. Je gelooft het niet maar na enig aandringen ben je overtuigd. Wat doe je dan. Je grijpt de kruik jenever, belt Evelien Pouw en plaatst een opdracht voor één zeil. Een prettige bijkomstigheid daarbij is dat ing. J. den Besten in het verleden al een inventarisatie heeft gemaakt van de zeilen en dat onvoorstelbaar nauwkeurig op tekening heeft gezet. In een situatie als deze hoef je maar te grijpen.

Enige dagen later, weer telefoon. Ook het geld voor het tweede zeil is binnen. Weer Evelien gebeld om een tweede zeil te bestellen. Maar dan kende ik de familie Pouw toch niet goed genoeg..... De zeilen, alle twee, lagen al kant en klaar in de gang. "Ja, maar je wist toch niet dat dat geld.... Niet zeuren ze zijn klaar punt uit" (bulderend lachen aan de andere kant van de lijn). Dan pak je de fles jenever maar weer en weet dan dat de wereld lang niet zo rot in elkaar zit als wordt gesuggereerd.

Ik voelde me wat schlemielig in deze situatie. Je doet feitelijk niets en ineens gebeurd er van alles om je heen door een heleboel wildvreemde mensen.

Daar zit je dan met twee zeilen. Wie is nu de eigenaar. Zijn wij dat, de bewoners, de initiatiefnemer, een grijpgrage belastingdienst of wie dan ook. Wij hebben uiteindelijk besloten, in overleg met de initiatiefnemer, om de zeilen in eigendom aan de Stichting over te dragen.

Op 21 maart is dat officieel gebeurd. Na enige dankwoorden heb ik ze in ontvangst genomen en schielijk overgedragen aan Gerrit Pouw in zijn hoedanigheid als vertegenwoordiger van de Stichting. Daarbij natuurlijk vooraf bedongen dat ik ze onmiddellijk voor permanente bruikleen terug wilde hebben. Naast twee zeilen ontvingen wij nog een kruik jenever en bloemen. Mijn verantwoordelijkheidsbesef heeft mij ter plekke doen besluiten om mijn jeugdige "assistente" Susanne Veen ongevraagd in bescherming te nemen tegen de verleidingen des levens. Zij de bloemen, ik de jenever.

Het was een dag met uiteindelijk harde wind en regen. Niet echt een weertype om voor een uitgebreid publiek zeilen voor te hangen (althans niet

zeilmakerij Fa. van Neerven & Zn.

opgericht

1925

van Neerven's
MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR

IN

NEDERLAND, BELGIË
EN DUITSLAND

IN

KATOEN, W.K. 77 EN VLASDOEK

DR. VAN ERPSTRAAT 1

5341 AK OSS

TELEFOON 04120-24028

voor mij). We hebben het gehouden bij het heen en weer overhandigen. Alle donateurs waren uitgenodigd. Vele kwamen met keek, koek, koekjes, bloemen, handen en er is zelfs gezoend. Wij werden door velen gefeliciteerd alsof we met die molen zojuist een single-handed-round-the-world-tocht hadden volbracht. Ook de burgemeester heeft acte de présence gegeven en een hart onder de riem gestoken. Veel koffie, veel koek, veel keek, veel gepraat en vooral veel regen. Kortom het was een bar knusse bedoening op de maalzolder.

Wat opviel waren de reacties van de donateurs op het feit dat ze werden uitgenodigd om het resultaat van hun bijdrage in ogenschouw te nemen. De veel gehoorde klacht was dat er wel meer wordt gecolleteerd maar daar hoor je dan niets meer van.

Enigszins verdoofd, geïmpregneerd met cafeïne, hebben we de dag verder op de gebruikelijke manier doorgebracht, waarbij ik vanwege de koffie, vaker de Vecht achter de molen moest inspecteren dan gebruikelijk. Carel de Bie, Loenen a.d. Vecht

DE TWINTIGSTE NATIONALE MOLENDAG

I.v.m. de verschijningsdatum van de Gildebrief even een snelle reactie over de Nationale Molendag laatste editie.

Door omstandigheden was ik op mijn dertiende Molendag niet in Hoogeveen op De Zwaluw actief.

Van horen zeggen dus even de weersomstandigheden voor de oostelijke helft van ons land: het was een heldere nacht met nauwelijks wind, zo rond zes uur een flinke bui. Daarna in de ochtend redelijk weer met een lekker windje. Tegen het eind van de middag ging het regenen. Al met al een fijne dag!

Zelf was ik in Zeeuws-Vlaanderen, en heb daar enkele molens bezocht.

Er stond in de ochtend een lekker windje uit westelijke richtingen.

Je merkt daar wel dat kort aan zee de invloed daarvan nog wel eens tot flinke verschillen op korte afstand kan bewerkstelligen. Zo rond twee uur begon het te stortregenen en dat bleef het doen.

Iedereen die nog geen antwoordformulier heeft ingestuurd verzoek ik hierbij dit alsnog te doen, en het in te sturen aan het nieuwe antwoordnummer in Coevorden.

Voor tijdige inzenders (tot en met 31 mei) bestaat er weer een kansje op een leuke prijs.

Mijn opvolger Hans Petit gaat binnenkort in het blad De Molenaar per provincie wat over de afgelopen NM vertellen.

Iedereen nogmaals bedankt voor alle hulp en enthousiasme in de afgelopen tien jaar.

Wergroep Nationale Molendag.
Bert van Uffelen

OPLEIDINGS- BELEVENISSEN

De redactie van de Gildebrief verzocht mij n.a.v. een eerder gepubliceerd artikel in "De Gelderse Molen" ook de Gildeleden mijn belevenissen niet te onthouden.

Volgaarne voldoe ik aan dit verzoek omdat ik daarmee mogelijk ook een (molen)steentje kan aandragen tot het slagen van de wervingscampagne voor nieuwe vrijwilligers.

Welnu, opdat u weet uit welke hoek de wind waait, eerst maar wat achtergrond informatie.

Leeftijd: 56 jaar. Technisch (elektronica) en administratief (bedrijfseconomie) opgeleid door - en bijna 36 jaar werkzaam geweest bij - de Koninklijke Luchtmacht.

Sinds 1 mei 1990 niet meer als 'Kapitein' op het schip werkzaam maar als 'Stuurman' aan de wal toekijkend hoe anderen het werk doen. Anders gezegd: met Functioneel Leefijds Ontslag.

En, omdat ledigheid des duivels oorkussen is, tijdig omgezien naar vulling van de vrije tijd. Derhalve vrijwillig molenaar in opleiding vanaf 10 februari 1990 op de lesmolen "De Korenbloem" te Zoelen onder de bezielende leiding, en tevens het alziend kritisch, van instructeur D. Veenstra.

Instructeur, of beter gezegd, - molenaar - Veenstra kan met zijn 17 jaar aan ervaring kaf van koren onderscheiden en weet van zijn nieuwe leerling al heel snel uit welk hout deze gesneden is.

Maar terug naar de achtergrond informatie. Toelatingsexamen (nieuwe benaming voor het oude proefexamen) op 22 juni 1991. Examen op 11 oktober 1991 op, juist ja, de molen waar de examen-commissie (zie vorige Gildebrief) geen koffie kreeg aangeboden. Tijdens de opleiding 51 dagen op de lesmolen geweest en op nog 28 dagen 41 andere molens bezocht. Verder werd deelgenomen aan de aanvullende theorie-avonden te Arnhem georganiseerd door de opleidingscommissie van de 'Stichting Vrienden van de Gelderse Molen'. Totaal aantal praktijkturen op les- en andere molens: 427.

Dit laatste getal geeft tevens aan dat molenaar Veenstra zijn taak als instructeur heel serieus neemt en dat er dan ook heel wat moet gebeuren voordat de wekelijkse lesdag vervalt.

Terugblikkend stel ik vast dat het mogelijk is de opleiding binnen 2 jaar af te te ronden en het diploma te behalen. De leerling moet d.m.v. zijn maalboekje kunnen aantonen dat hij voor de examens tenminste 150 praktijkturen, verdeeld over de vier jaartijden, op de lesmolen heeft gemaakt. Anders

gezegd: één jaar op de molen. Daar het landelijke examen ca. een half jaar na het provinciale toelatingsexamen wordt afgenomen bedraagt de totale opleidingstijd minimaal zo'n 18 à 20 maanden.

Hoe was nu die opleiding?

Ik kan daarop maar één antwoord geven: nl.: compleet.

Voor elke lesdag was er een werkschema of plan van activiteiten. Geen gelummel maar constant bezig zijn. Wat er gedaan werd? Teveel om op te noemen en ik doe dan ook maar een greep.

Naast routinematige handelingen als zeilen voorleggen, zwichten, klampen, vangen, stormproef en vangen met de staart ook incidentele handelingen als: vang afstellen, heklatwigen aanbrengen, wigen van boven- en spoorwiel als ook rondsels aanslaan, steenkoppel openleggen, nieuwe zeilen voorhangen, neuten lagering koningsspil pasmaken, kammen boven- en spoorwiel vastzetten, kammen wassen, litsen op kikkerlijnen pasmaken.

Verder nog schiemanwerk en malen en, toen de molenmaker kwam, toezien bij het steken van een nieuwe roede, ophekken en het aanbrengen van een nieuwe staartbalk, spruit en schoren.

Vuile handen en gebroken nagels dat wel. Belangrijker was de voldoening na weer een gelukte activiteit. Dit alles was pure praktijk maar ook achtergrond theorie door diverse macht/lastarm verhoudingen te berekenen t.a.v. de vangbalk en wipstok.

Zo ook wiesnelheid, overbrengingsverhoudingen en omloopsnelheden naast weersverwachtingen voor de loop van de dag, wolkformaties kunnen onderscheiden. Kortom een scala van onderwerpen, nieuwe begrippen alsook het opfrissen van oude kennis en dat alles in relatie tot de molen.

En dan de gastmolens. Na de telefonische afspraak altijd een spontane ontvangst waar ik desgevraagd ook mocht inspannen, vangen en afzeilen daarmee een brede ervaring opdoende.

Samengevat: mijn lesdagen zijn omgevlogen en zo ook de dagen op de gastmolens. Hoe afwisselend die tijd was besef ik nu pas, want, en die ervaring werd mij door anderen ook medegedeeld, eenmaal geslaagd en bezig op het 'eigen spul' komt er van bezoek aan andere molens niet zo veel meer terecht.

Ik heb inmiddels een molen en draai en maal nu ongeveer zes maanden. Ik ben mijn instructeur erkentelijk voor datgene wat hij mij heeft bijgebracht. Maar meer nog besef ik elke draaidag dat ik nog heel veel heb te leren ondanks een complete opleiding.

Over die opleiding wordt trouwens in het molenwereldje heel verschillende gedacht. Laat het woord maar eens vallen en je hebt gelijk een leven-

dige discussie met als boventoon te lang, te theoretisch, enfin, vult u zelf maar verder aan.

Worden die klachten terecht geuit?

Veel is hierover gezegd of geschreven met voor- en tegenargumenten. Ik wil mij beperken tot wat nuchtere vergelijkende cijfertjes waarbij ik uitga van de minimale exameneis, nl. 150 praktijkuren. Bij een gemiddelde aanwezigheid van zo'n 6 uur per lesdag hebben we het dan over 25 lesdagen. Vergelijk dat nu eens met uw dagelijkse werkzaamheden. De traditionele proef- of inleertijd is toch meestal wel drie maanden en dan kun je altijd nog terugvallen op collega's, voorman of chef. Dit laatste is op de molen nu net niet het geval. Je bent gediplomeerd en de eigenaar stelt in goed vertrouwen zijn molen ter beschikking.

Wellicht vindt u dat ik appels met peren heb vergeleken. Het zij zo, maar laten we wel met beide benen op de stelling blijven staan, de laatste plaats voor de molenaar zelf!

Tot besluit wil ik de leden van de examencommissie veel wijsheid en inzicht toewensen. Waarom? Wel, uiteindelijk zijn zij het, die in ca. 75 minuten moeten vaststellen in hoeverre de kandidaat zijn, tijdens de praktijkuren, opgedane vaardigheid weer weet te geven. Is dat dan nodig? Ja, want de moleneigenaars zijn veelal niet in de materie deskundig.

Met het behaalde diploma heeft de Vrijwilliger een 'Geloofsbrief', weergevende het in hem gestelde vertrouwen door terzake deskundigen.

C. Onclin

KUNSTMOLENSTENEN

**ZOWEL MET ZACHTE UITSLAG ALS MASSIEVE,
KUNNEN WIJ U NAAR KEUZE LEVEREN.**

Onze maalstenen worden vakkundig afgewerkt, vooral ook het scherpen en het goed onder de rij brengen.

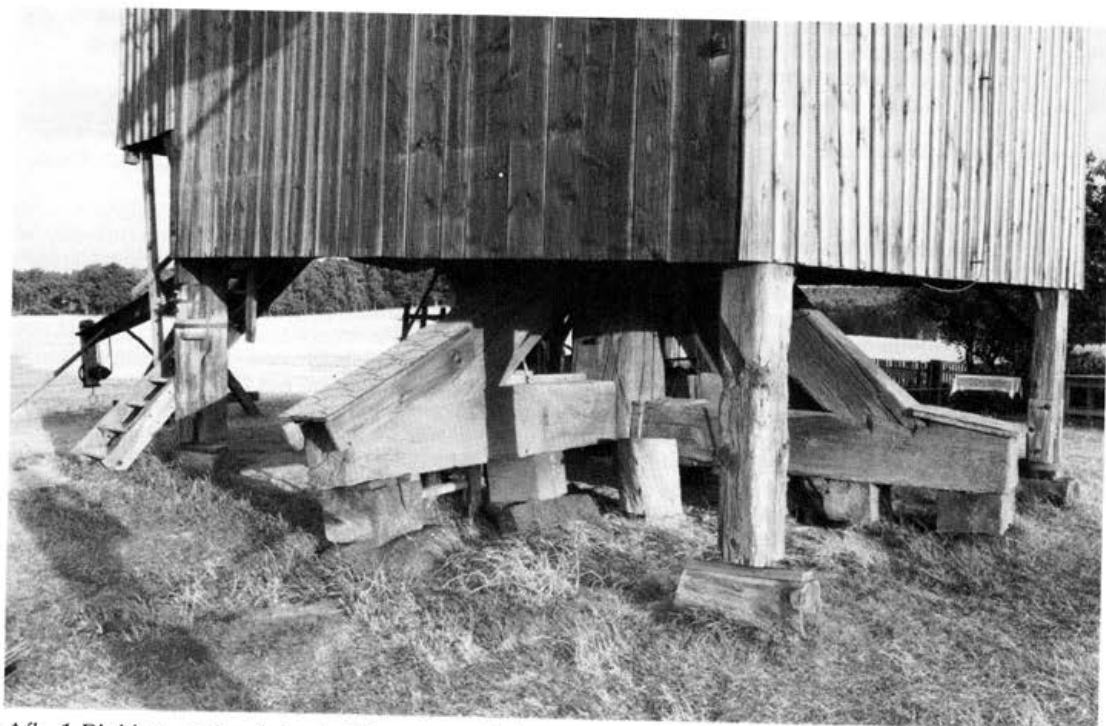
Ook is in ons bedrijf gelegenheid, voor hen die daar prijs op stellen, om onze stenen te zien malen.

Ook voor nieuwe Duitse blauwe stenen kunnen wij u van dienst zijn.

Voor verdere inlichtingen graag bereid.

A. H. KEES
KUNSTMOLENSTEENFABRIEK
EN MOLENAARSBEDRIJF
VALKENSWAARDESEWEG 3, 5595 CA
LEENDE
TELEFOON (04906) 1207

Afb. 1 Blokken onder de hoekstijlen geven de kast een grotere stabiliteit.

MOLENS IN POLEN

In de vorige Gildebrief werd in een eerste artikel het een en ander verteld over een molenreis door Polen in de maand juli 1991, door Gerbrand de Vries en ons bestuurslid Peter de Moes.

Degenen die de jaarvergadering van het Gilde in Arnhem bezochten, hebben de diaprojectie gezien en het verhaal al gehoord.

De tocht voerde voornamelijk door midden Polen, waar de meeste standerdmolens te vinden zijn. Maar ook de streek rond Gdansk in het Noorden van Polen, werd bezocht en ook daar kwamen we een bijzondere standerdmolen tegen.

Hier volgt een tweede artikel over Poolse standerdmolens.

Doorlopende hoekstijlen

In het vorige verhaal zagen we dat de meeste standerdmolens zo groot waren dat de hoekstijlen en het kleedhout voorbij de kruisplaten tot vlak boven de grond doorliepen. Nu was het in het voormalige Oost-Duitsland, bijvoorbeeld in de streek tussen Leipzig en Berlijn, gebruikelijk om tijdens het malen zware wiggen onder de vlak boven de grond hangende hoekstijlen te slaan (afb. 1). Bij praktisch alle standerdmolens in dat gebied loopt

het kleedhout 'niet' door tot vlak boven de grond. Wellicht vertoonden die brede kasten, van $\pm$ vijf meter, nogal wat instabiliteit, waardoor de molenaar op z'n maalzolder stond mee te wiebelen. Ook voor het maalproces leek dat geschommel niet bevorderlijk. Met behulp van genoemde grote wiggen onder de hoekstijlen kwam de kast dan heel wat steviger te staan en werd het rustig in de molen.

Ook bij de poolse standerdkasten, die nog veel groter zijn dan die in Oost-Duitsland, met een breedte van wel 5,5, tot 6,5 meter, bestond de mogelijkheid wiggen onder de hoekstijlen te slaan.

De Poolse driezolder

Onderin de poolse molens, dus rond de stander en de steekbanden was er binnen de vlak boven de grond hangende wanden een min of meer bruikbare opslagruimte ontstaan. De molenaar kon hier dus enig materiaal en maalgoed in ieder geval droog bewaren.

In een paar molens hebben we gezien, dat de molenaar daar maximaal gebruik van maakte. Daartoe had hij op de kruisplaten, die in Polen bijna altijd halfhouts in elkaar gewerkt zijn, een

ronde vloer getimmerd, met genoemde kruisplaten als middenlijnen en de standaard als middelpunt.

Zo was het grootste deel van de beschikbare ruimte al begaanbaar. Los van dit vaste gedeelte kwam dan de rest van de vloer, die bevestigd werd onderaan het kleedhout. Dit deel draaide dus mee tijdens het kruien rond de vaste vloer. (afb. 2). Zo won de molenaar er een behoorlijke ruimte bij (de derde zolder), alleen de standaard en de vier steekbanden zaten nog behoorlijk in de weg. Walsen e.d. konden er niet in geplaatst worden. Wel de trap, die half hangend boven de ronde vloer zwevend, een plaats binnen de molen kreeg.

Stervende molens

Afbeelding 3 toont een van de vele molens, die in de steek zijn gelaten. Deze heeft nog iets van z'n houten gevlucht over, dat in de eveneens houten askop van de bovenas, langzaam maar zeker vergaat. Het stormbint was bij deze molen bedekt met ruw bezaagde delen, horizontaal over elkaar dicht gespijkerd (afb. 4). Deze molen leek trouwens nog niet zo lang aan z'n lot overgelaten, want binnen zag het er redelijk uit. Het houtwerk was nog goed. Ook het bovenwiel, met twee kruisarmen dóór de bovenas, leek nog goed bruikbaar.

Het was groter dan wij gewend zijn, we telden in het bovenwiel 84 kammen. Het rondsel had slechts 10 platte staven, die buiten de onder- en bovenpla-

Afb. 2 De Poolse driezolder, onder de zwevende trapboom de scheidingsnaad tussen het draaiende en het vaste deel van de vloer.

Afb. 3 Nog niet zo lang geleden aan z'n lot overgelaten.

ten staken. De kans is hiermee verkleind dat deze platen de velgen van het bovenwiel raken.

Links op de foto (afb. 5) zien we nog net een stukje van de ons inmiddels bekende vangschoten; het is het in Nederland als "lip" bekend staand onderdeel van de vang, genoemd in de oude 17e eeuwse molenbestekken.

Een bijzondere merkwaardigheid toonden de standaardmolens in het noordelijke deel van Polen. Hebben deze in midden Polen bijna allemaal het minimum van vier (zware) steekbanden, in bovengenoemde streek zagen we het andere uiterste; maar liefst 16 stuks (afb. 6).

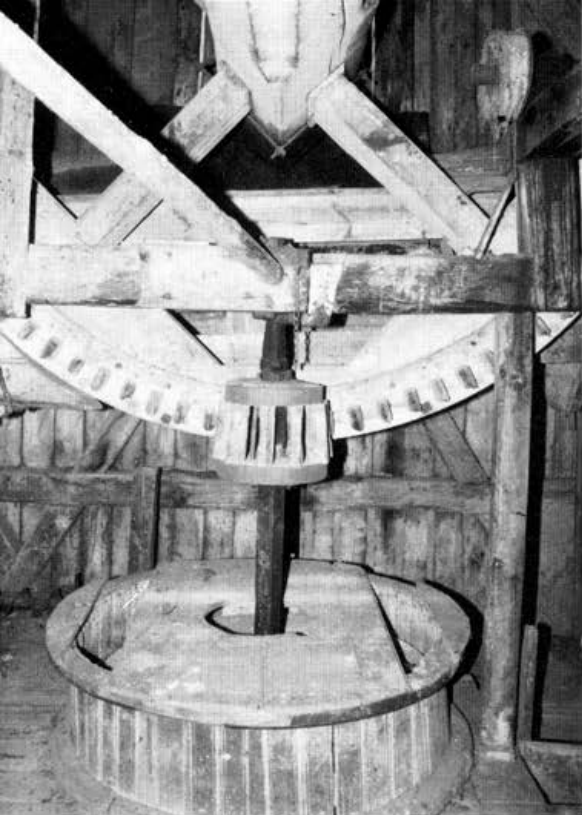
De standaard is rondom opgesloten met vier kruisplaten, die bijna halfhouts in elkaar zijn gewerkt. De standaard zelf behoeft in dit geval dus niet, zoals bij gebruik van twee kruisplaten noodzakelijk is, ingekeept te worden. Verder zien we dat de kruisplaten, inclusief de standaard met zogenaamde "doorlopende teerlingen" worden gefundeerd. De standaard rust dus met haar onderende op het midden van dit gemetselde kruis. Dat woud van steekbanden heeft niet veel anders te doen dan de standaard te schoren en verder de te zetel dragen. Maar

Afb. 4 Houten askop. Horizontale onbewerkte delen voor het stormbint. Het gevlucht is dwarsgetuigd.

Afb. 6 Vier kruisplaten en zestien steekbanden!!! (Foto: G.d.Vries)

Afb. 5 Twee kruisarmen door de bovenas. De overbrenging naar het rondsel is 1 : 8,4.

op die zetel rust vermoedelijk wel het grootste gewicht van de kast. Instabiliteit van het geheel wordt hiermee sterk in de hand gewerkt.

In het eerste artikel over molens in Polen, werd verteld dat de overbrengingsverhouding in de standerdmolens, van bovenwiel naar steenrondsel, uitleepen van 8,4:1 tot 10,2:1.

Zo'n verhouding deed op het eerste gezicht nogal vreemd aan en de vraag die daarbij direct opwelde was hoeveel enden zo'n standerdmolengevlucht dan wel zou moeten maken om behoorlijk te kunnen malen.

Een eenvoudige watermolenaar verdiept zich nooit of te nimmer in de omtreksnelheid van een maalsteen. In het poolse artikel klonk dan ook de verzuchting: "Wie meer weet, dat hij/zij zich melde".

Nou, dat is gebeurd. Collega vrijwillig molenaar Abelskamp is gaan cijferen. En het resultaat van zijn interessante en zeer leerzame berekeningen volgen hierna. En ik onderschrijf zijn verzoek aan het slot: "Wie (nog) meer weet, dat hij/zij zich melde".

Peter de Moes.

FANTASIEN OVER DE OVERBRENGING OP POOLSE KORENMOLENS

In de Gildebrief van 15 maart jl. stond een interessant artikel over molens in Polen. Er werd o.a. iets vermeld over de afmetingen van het gevlucht en van de stenen en er werden overbrengingsgetallen genoemd.

De schrijver vroeg zich af hoe dat vroeger op de wind allemaal kon malen en eindigde de betreffende alinea met het verzoek: "Wie meer weet, dat hij zich melde."

Omdat de verhoudingen tussen gevlucht, overbrengen en steenafmetingen me altijd interesseren, ga je dan toch maar eens een beetje rekenen en fantaseren over het probleem.

Hoewel ik niet meer over Poolse molens weet dan wat er in het bovengenoemde artikel staat, volgt hier een uittreksel van deze fantasieën over dit onderwerp.

Berekening A

Wanneer vroeger een motorisch gedreven maalstoel werd gemaakt probeerde men de omtreksnelheid van de steen op ongeveer 9 meter per seconden te brengen.

Hierbij werd een goede produktie en een goede meelkwaliteit verkregen. Als we van dit gegeven uitgaan, kunnen we voor de Poolse molen berekenen hoeveel enden hij moet maken om die omtreksnelheid te verkrijgen.

Omtrek Poolse steen met diameter van 1 meter is: $\pi \times d = 3,14 \times 1 = 3,14$ meter. Toerental (n) van de steen per minuut bij een omtreksnelheid van 9 meter per seconde moet dan zijn: $n = 9 / 3,14 \times 60 = 171,97$ per minuut.

Laten we uitgaan van een gemiddelde overbrenging (gegeven was 1:8,4 tot 1:10,2) van 1:9,5, dan is het toerental van de bovenas: $n = 171,97 / 9,5 = 18,1$ per min. d.w.z. de molen moet ca. 72 enden maken.

Voor een molen met een vlucht van 17 tot 18 meter is dat nog niet zo gek.

Berekening B

Op mijn "eigen" molen in Warnsveld is de verhouding 1:6,265. De steenomtrek van de zestien-der stenen is: $\pi \times d = 4,396$ meter.

De molen maalt lekker bij 60 tot 70 enden.

Bij 60 enden is de omtreksnelheid van de steen in meters per seconden:

Steenomtrek x overbrenging x toerental bovenas per minuut, gedeeld door 60 (60 seconden per minuut) =

$$\frac{4.396 \times 6.265 \times 15}{60} = 6,885 \text{ m/sec.}$$

Bij 70 enden:

$$\frac{4.396 \times 6.265 \times 17.5}{60} = 8,03 \text{ m/sec.}$$

Een lagere omtreksnelheid dus dan bij een mechanisch aangedreven steen. Dit is echter voor een windmolen ook meestal gebruikelijk.

Als we van een gemiddelde omtreksnelheid van 7,5 m/sec uitgaan kunnen we voor de Poolse molen het aantal enden dat hij moet lopen weer berekenen.

Het toerental van de steen met een omtrek van 3,14 meter moet dan zijn: $n = 7.5/3.14 = 2.388$ toeren per seconden = 143.3 toeren per minuut. Bij overbrenging van 1:9.5 wordt het toerental van de bovenas:

$$n = \frac{143.3}{9.5} = 15,08 \text{ toeren per minuut, d.w.z. de molen moet 60,3 enden lopen.}$$

Al met al dus niet zo'n vreemde situatie op die Poolse molens!

Maar het bovenstaande is zo maar een fantasietje.

Wie er meer over weet te vertellen, dat hij of zij zich melde!
Dik Abelskamp

9E DRUK "HET NEDERLANDSE MOLENBESTAND"

Overzicht van alle nog aanwezige wind- en watermolens, rosmolens en hondekarnen, gerangschikt per provincie en alfabetisch op plaatsnaam.

Tijdens de algemene ledenvergadering van "De Hollandsche Molen" op 7 maart jl. werd de negende druk van wat in de wandeling "Het Rode Boekje" wordt genoemd, ten doop gehouden. Het gaat om een geheel herziene uitgave, zoals vanouds verzorgd door Eric Zwijnenberg, waarbij diverse molenliefhebbers voor de nodige gegevens zorgden. In deze nieuwe druk zijn weer enkele nieuwe rubrieken opgenomen: Bij de windmolens de *stelling- en belthoogte*, en de aard van de *bedekking van romp en kap* (riet, steen, hout, dakleer etc.). Bij de waterradmolens is nu ook vermeld of het om een *rijksmonument* gaat.

Het aantal vermelde windmolens nam toe met 15, het aantal waterradmolens met 6, en het aantal kleine molens met 13 stuks.

De bladzijdeverwijzing voor Utrecht is aangepast aan het *Nieuw Utrechts Molenboek*. De *gemeentelijke herindelingen* zijn verwerkt tot en met 1 februari 1992. Nieuw dit keer is ook een opgave van de ons bekende *rosmolens en hondekarnen*. Voorts is aan het eind van het boek een *namenregister* van alle windmolens toegevoegd. Dit kan het terugvinden van bepaalde molens vereenvoudigen.

Een *uitvouwbaar blad* aan het eind van het boek vergemakkelijkt het raadplegen van de betekenissen van de gebruikte afkortingen.

In het hoofdstuk statistische gegevens zijn *diverse nieuwe grafieken* afgedrukt. Het betreft onder meer vlucht, stelling- en belthoogtes, bedekking van romp en kap etc.

Voorts is natuurlijk weer een groot aantal *wijzigingen en verbeteringen* aangebracht; bij 32 molens een wijziging van de gemeente, bij 83 molens de vlucht, bij 56 molens het wieksysteem, bij 154 molens werd het biotoopcijfer gewijzigd of toegevoegd, en bij 105 molens moest de eigenaar worden veranderd!

Voorts werden nog 19 plaatsnamen toegevoegd met een verwijzing, omdat de betreffende molens onder meer dan één plaats gezocht zouden kunnen worden.

Door dit alles is de omvang toegenomen van 120 tot 146 pagina's, waardoor ook de prijs enigszins moest worden verhoogd. Deze bedraagt nu: f 18,00 + f 6,00 verzendkosten = f 24,00. Leden van "De Hollandsche Molen" krijgen daarop f 2,50 korting (lidmaatschapsnummer vermelden).

Bestelling is mogelijk via girorekening 5285850 t.n.v. Werkgroep Nederlands Molenbestand te Alkmaar o.v.v. "9e druk".

MOLENAAR GEZOCHT

Voor de molens aan de Kralingse Plassen te Rotterdam.

S.v.p. contact opreken met de redactie.

HET WEER ZOALS HET WAS

Er bestaan enkele publikaties over het weer, waarin dit per windrichting wordt beschreven. Een betrekkelijk vast weertype dat behoort bij een bepaalde windrichting.

Als we dan enkele windrichtingen in het kort nagaan, dan zou voor noordenwind een sterke dagelijkse gang gelden. D.w.z.: 's morgens weinig - 's middags matig - 's avonds geen wind meer.

Noordoostenwind: Uitstekend, geen problemen, constant.

Oostenwind: De beste.

Zuidoostenwind: Goede maalwind, maar oppassen, wind kan uit west opkomen.

Bij westenwind wordt vermeld: "Beste maalwind".

Zeewind - harde wind met kans op buien.

Noordwestenwind: Vermeld wordt: "Goede maalwind" en Maartse buien...

De molenaar kan bij het vangtouw blijven staan etc. etc.

Heel globaal genomen zijn de regels niet onjuist, maar het aantal uitzonderingen is wel zeer groot. Ook het automatisme waarmee deze regels wel worden gehanteerd versimpelen de zaak te zeer. Er is wel wat meer tussen hemel en aarde. Was het weer maar zo eenvoudig en in enkel regeltjes te bevatten.

Het is vele malen belangrijker dat men als molenaar aan de lucht zelf leert zien wat er zal gaan gebeuren.

Ik kan me nog goed herinneren dat er eens buien waren bij oostenwind. Ook zware buien uit zuidwest zijn niet zeldzaam. In zo'n situatie dient men in de eerste plaats op zijn ogen te vertrouwen en niet op de regels.

Het aantal malen dat er een zuidoostenwind vrij rustig ruimt naar ZZW is vele malen groter dan dat zo'n ZO-wind met één klap omschiet naar W tot NW. Ofschoon dat uiteraard wel kan. Zelfs komt het in de warme zomer voor dat ZO-wind gedurende dagen achtereen telkens in de loop van de dag krimpt naar NO. Kortom: legio uitzonderingen op de 'regels'.

Een regel als de 'dagelijkse gang' die vrij speciaal voor noordenwind zou gelden is in zoverre incompleet, dat deze zo ongeveer bij elke windrichting past. Statistisch staat vast dat de gemiddelde wind in het gehele land, over het gehele jaar, in de middag zijn hoogtepunt bereikt. Zij is dan veel sterker dan in de nachtelijke uren. Nu komt noordenwind slechts beperkt voor. In die relatief korte tijd zou het windsterkteverschil over de dag wel extreem groot moeten zijn om de statistiek te rechtvaardigen.

Wanneer ik me het ontelbaar aantal malen herinner, dat ik tegen de avond de zeilen weghaalde en de wind echt op was... Uit elke richting.

Wanneer de wind eens wel doorwaaid, of opnieuw opstak, dan was dat omdat een nieuwe depressie, of een front naderde.

De laatste tijd heb ik eens wat nauwkeuriger gekeken of het weer zich veel van de regels aantrok. Dat bleek lang niet altijd het geval te zijn, om het maar voorzichtig te zeggen.

Eigenlijk wisten we dat al lang.

Dinsdag 24-03-1992. Wind: NNO $\pm$ 5. Flinke buien in de middag. Geen dagelijkse gang. In de vooravond was het zwichten van 4 vollen naar 2 halven, later weer 4 halven. *Onregelmatige* wind. (Past niet bij de regels van N(N)O).

Woensdag 25-03-1992. 's Morgens nog matige wind uit NNO. Veel lage stapelwolken. Middelbare bewolking drijft echter uit W. Nog hogere straalstroomcirrus drijft snel uit N. Verwacht wordt toenemende *zuidenwind* en de nadering van een front uit het *westen*.

Halverwege de middag wordt het bladstil... Kortom: geen weer om te malen en dat gebeurd dan ook niet. Na een klein buitje met een spatje regen komt er een zwak WNW-windje. De barometer zakt iets.

Donderdag 26-03-1992. Het wordt een beetje spannend. Op zee waarschuwt men voor alle districten NW 6, behalve Rottum, daar Z 6. Rond half twee waait er bij de molen een zwakke *zuiden* wind. De kuststations hadden om 12 uur echter al een *N-wind*. Ondanks dat de molen stil staat en vastligt op het NNO-sten, is het hoogst interessant om te kijken wat er gaat gebeuren. De blik wordt voortdurend naar het westen gericht en dan maar opletten wat er gebeurt.

Rond 14 uur passeert er bewolking die er uit ziet als een koufront. De wind blijft echter nog zwak ZZO! Om 16 uur nog altijd een zuchtje uit ZO, maar er valt nu dikke regen uit een totaal verstopte lucht. 15.30 uur Stil en regen, dichte lucht. Midden in de depressie!

Vrijdag 27-03-1992. Eindelijk wind. Matig NNO! We zitten nu aan de *achterkant* van de depressie, die uit het N kwam en naar ZO aftrok. Daarom zijn buien mogelijk. In de middag trekt er een krimpeld langs. Het er angstaanjagend uit. Ik verwacht er echter niet zoveel van. Met vier vollen doorgemalen. Aan de rand van de bui vallen enkele grote druppels regen. Het hele westen is donker, maar de molen reageert niet. Het is de betrekkelijk ongevaarlijke kant van de bui. Zelfs de wind draait niet. Weer eens een bui die *niet* uit NW komt!

Een kwartiertje later. Weer een nieuwe bui. Deze zal wel wat meer problemen geven. Hij komt zowat recht over de molen. Ik schat hem in voor regen en

wind. De wind krimpt deze keer behoorlijk. Hagel! Ik stop maar even uit voorzorg. Vaak komt er nogal wat wind mee met hagel...

...Dat valt mee en de vang gaat weer los. Het regent wat, maar verder niets bijzonders. De tweede bui vandaag uit het noorden. Niet de 'ideale' richting voor buien. Na enkele uren pauze voor andere zaken, gaan de zeilen er weer voor, nu uit NNW.

Maandag 30-03-1992. In de middag was er een maalwindje uit ongeveer ZO. Achterstevoren gekrooi! De verwachtingen zijn: Kans op buien in de avond en voor morgen, buien met kans op onweer! Bui uit ZO! Dat klopt helemaal niet met de regels. In de loop van de middag neemt de bewolking toe en de barometer (die nogal slecht staat) zakt wat.

Opvallend is dat het zicht even goed is als na een koufrontpassage, d.w.z. bij NW-wind. Ik heb geen enkele angst voor een onverwachte ruiming, waar men op zou moeten rekenen.

Dinsdag 31-03-1992. Nog altijd zwakke OZO-wind. Dichte lucht. (Altostratus) Deze reis deugt het niet. Nog steeds een zeer slechte barometer. Twee uurtjes in de zeilen, maar de wind wil ruimen. Kort na het stoppen; ZW-sten wind! Zwak koufrontje??

Donderdag 02-04-1992. Na verscheidene dagen met een lage barometer, begint deze eindelijk te stijgen. Alle, op de barometer vermelde regen en wind hebben we nooit gehad. Wel waren er flinke buien over het land. Dit alles bij, globaal, een ZW-wind!

Vrijdag 03-04-1992. De oude bejaarde depressie, eigenlijk een depressiecomplex, trekt weg naar Denemarken. Zwakke NWW-wind.

Maandag 13-04-1992. Bui uit WZW. Ook geen ideale richting voor buien. Later, ongeveer 14 uur, een markant koufront, waarna de wind ruimt naar WNW. (Zoals het hoort.)

Dinsdag 14-04-1992. Wind krimpens van WZW naar ongeveer Z. Zon in een nestje. 's Avonds verschenen er lage stapelwolken onder de gelaagde bewolking. Een wat ongebruikelijk beeld, wanneer er een frontje nadert. Was het misschien een occlusie?

Woensdag 15-04-1992. Vandaag zou het wel weer eens leuk kunnen worden. De barometer is flink gezakt. De wind zit ZZW en de verwachting is: Tegen de avond wind uit NW tot N. In het wadengebied storm! Een depressie trekt van W naar O, naar Denemarken.

Ik verwacht een imponerend koufront, maar wat gebeurt? De wind gaat heel rustig naar het westen, het waait wel, maar veel indrukt maakt het niet. Ook dit wijkt weer af van de boekjes. Geleidelijk ruimt de wind nog wat door en dan komen de

eerste buien. Alles bijeen niets om je druk over te maken. NW-bui; nu volgens het boekje.

Het weerbericht krijgt gelijk: 's Nachts zware buien en flink toenemende wind, stormachtig uit N. Volgens de regels hoort N-wind 's nachts te gaan liggen, maar ja...

Goede Vrijdag 17-04-1992. De gehele dag regen en matige ZW-wind, die 's middags ruimt naar W, maar de regen houdt aan.

Zaterdag 18-04-1992. Mooi maalweer. W-wind.

Tweede Paasdag 20-04-1992. Mooi weer, weinig wind. Enkele molenaars in Rijnland stonden in de zeilen. Zo ongeveer uit NO. Het was zo onstabiel dat ze het ene moment kalm vooruit gingen en het volgende ogenblik met bolle zeilen achteruit. Een van de molenaars die we bezochten stond op NO, terwijl zijn spin draaide uit Z! Zijn molen duwden we met z'n drieën achterstevoren, waarna hij weer vooruit ging! Kortom geen maalweer maar alleen een opkomende sluierbewolking uit het westen (cirrus).

Dinsdag 21-04-1992. Weinig wind uit ZO. Een prachtige lucht op de nadering van een oud (kou?)-front. In Noord Holland was er sluierbewolking en een stukje kring op de zon. Verder waren er velden middelbare stapelbewolking, sommigen in fraaie 'straten', soms in kanteelvorm. Maar het mooiste was een groot complex middelbare bewolking, als grote propen in de vorm van kwallen, met een lange staart van onderen. Langs een groot deel van de hemel was het zichtbaar. In één woord prachtig! Een en al onstabieliteit.

Ik weet het wel, ik ben een gevaar op de weg als de lucht zo boeiend is. Gelukkig gebeurt het niet zo vaak...

Woensdag 22-04-1992. Matig wind uit WNW, maar rond 18 à 19 uur was het op. Op zich niets bijzonders, het gebeurt zo vaak. Volgens de regels is het iets exclusiefs voor noordenwind...

Zaterdag 25-04-1992. In het westen is een oud frontje gepasseerd. Het wordt mooi helder weer met wat cumulus. Eerst was er een goede matige wind, waarbij de meeste molens in de omgeving iets gezwichst staan. In de loop van de middag neemt de wind af zoals zo vaak...

Dinsdag 28-04-1992. Dit was weer een interessante dag. De barometer maakt een flinke duikeling, de wind gekrompen naar Z. Zwaar bewolkt met lage stapelwolken. De radio voorspelt NW tot N wind. In de loop van de middag werd het steeds stiller en de lucht steeds slechter en uiteindelijk begon het te regenen. Op dat ogenblik waren de zeilen reeds lang weggerold. Uiteindelijk klopste alles: een kleine depressie trok van Zuid Engeland via ons land (Arnhem) richting Denemarken. Aan de achterkant ervan stak nog een flinke wind op uit NNW, met buien. Alles volgens het boekje...

Zaterdag 02-05-1992. Leuk weer voor fijnproevers. Bij toeval zag ik de avond tevoren het weerbericht van Hans de Jong op teletekst. Hij vermeldde dat er op zaterdag in de morgen, om 7 uur, voor kust een *trog* zou liggen. Heel verstandig vermeldde hij erbij dat zo iets te vergelijken was met een gebied van *verhoogde buienactiviteit*. Rond een uur of 10 was dat dan ook heel goed te zien. Grote cumulonimbus, met ronde onderkanten en een heel speciale kleur. Veel tinten donkergrijs en wat angstaanjagend. Plaatselijk regenbuien en hagel. Langs de rand van zo'n bui soms slechts enkele, maar wel heel grote druppels. Wind was er aanvankelijk weinig en voor de trog uit nog wat diep (ZZW), maar geleidelijk kwam er wat meer (WZW). Toen de buien minder werden liep het met vier volen wel.

Kleine buien bleven er wel. Soms ook wel dusdanig om de molen voor stil te houden. De burens, molenaars, waren er natuurlijk ook. Het is altijd aardig, voor wie het zien wil, als je achterburen, na elkaar, de vang erop leggen voor een buitje... Zullen ze het doen? Ja hoor, ze zijn wakker...

Na een korte periode bladstil, volgde een prima windje. NW, vrijwel zonder buien...

MOLENDAG zaterdag 09-05-1992. Het zou best een leuke dag kunnen zijn als het niet steeds zo regende. Het was allemaal wat troosteloos. Rondom 9 uur was er de laatste zon, en al snel vielen de eerste druppels. Er was een krimpwind, waarop het, althans in het midden van het land, redelijk liep. De barometer daalde flink, hetgeen wel wat verontrustte. De wind belandde in ZZO.

Vermoedelijk is de wind in Friesland en Groningen nog dieper gekrompen en werd deze in het ZW-sten van het land later aanmerkelijk sterker. De oorzaak was een kleine, venijnige depressie die over het noorden van het land naar het oosten trok. In de middag was er enige tijd een nog donkerder lucht, maar de wind ruimde daarop niet of nauwelijks.

Zij die nog heel laat hebben doorgemalen, zullen hun handen vol hebben gehad en flink nat zijn geworden. Die wind nam snel toe tot hard of stormachtig en ging naar NW, met uitschieters, vooral in het noorden. Voor mij hoeft dat niet zo nodig. Ik was al nat genoeg...

Moederdag 10-05-1992. In de morgen cumulus met buien, waar tussendoor nog blauwe lucht zichtbaar was. Het duurde niet lang of er kwam hogere bewolking opzetten, inclusief een vage kring en de zon in een nestje. (Altostratus) De cumulus werd minder, hetgeen meestal gebeurd als er hoge bewolking verschijnt. De barometer, die in de nacht omhoog was gevlogen, begint weer te zakken, maar jammer, de wind valt weer eens weg (!) Op naar de volgende (natte) voorstelling.

Deze keer eens wat anders: In plaats van honderden vliegen in het zeil bij het voorleggen, nu eens duizenden bladluizen op het zeil bij het afhalen. Och verandering van spijs...

FRIESE VRIJWILLIGER GAAT VREEMD

Hartje winter 1992 had de afdeling Friesland van het Gilde een excursie georganiseerd naar drie molentypen in Noord-Holland, die voor een mole-naar-in-opleiding uit Friesland volkomen vreemd en onbekend zijn.

Het eerste bezoek gold een binnenkruier. Voor mij alleen maar bekend "uit de boekjes". Een bijzondere ervaring, om zo'n molen ook eens "in natura" te kunnen bekijken.

Neem alleen maar de kapzolder...

Als er bij "mijn" lesmolen gesmeerd moet worden bij de halssteen, moet je niet al te dik zijn, want er is niet veel ruimte om langs het bovenwiel naar voren te kruipen.

Als de vangbalk toevallig net boven het trapgat zit moet je op handen en knien kruipen om op de zolder te komen.

Met twee of drie man op de kapzolder, is het behoorlijk vol.

Dan zo'n binnenkruier. Wat een ruimte! Met zo'n man of acht kon je er toch nog rondlopen en alles goed opnemen.

Op veel molens in Friesland heb je een eenvoudige hanetree. Maar wat ik in die binnenkruier zag... Heeft dat in zo'n enorme molen ook een aparte naam? Ik stel iets voor als hane-statietrap, o.i.d.

Ook aan de buitenkant, sta je toch wel even te kijken. Je mist wat en na even nadenken kom je tot de ontdekking, dat de molen geen staart heeft. Logisch bij een binnenkruier, maar toch.

Onder ons gezegd, vind ik de molens bij ons mooier van lijn en zo zonder staart is het wel een kaal geheel.

Tweede bezoek was aan een wipmolen. Had ik ook nog nooit "in het wild" gezien en ben dus daarmee weer een ervaring rijker geworden.

Na die enorme binnenkruier, was dit wel een erg kleine molen.

Jammer, dat de conditie van de molen niet zo best meer was. De vijzel was al lang geleden verdwenen en er kon alleen nog maar voor de prins gemalen worden.

Van de wipmolen naar een schepradmolen (weer een binnenkruier). Ook hier was alles weer enorm groot uitgevoerd in vergelijking met de over het algemeen veel kleinere molens in Friesland. Een zeer leerzame ervaring.

Met zo'n gericht bezoek aan "vreemde" molens worden de plaatjes en tekeningen in je studiemateriaal veel duidelijker.

Voor het organiserende afdelingsbestuur: "Bedankt"

Voor collega molenaars-in-opleiding: "Ga ook eens vreemd"

Kees Spithoos, Bergum

DRIE EEUWEN VANG EN ZIJN BENAMINGEN. DEEL 2

In de Gildebrief van 15 december 1991 bespraken we reeds de diverse benamingen van enige vangonderdelen en hoe ik ontdekte dat deze terminologie gedurende 300 jaar in de molenbouwbestekken dezelfde was als die, welke ik rond 1936 van de molenaars en molenmakers in de praktijk leerde, dus van de toen nog "echte" vaklieden, die de aloude praktijk nog uitoefenden én van vele generaties voorgaande leermeesters hadden overgeleverd gekregen. (Dit in tegenstelling van wat wij wel eens, wellicht denigrerend, "selfmade molen-deskundigen" noemen.)

Vanaf ongeveer 1958 ben ik begonnen molenbouwbestekken en wel in de eerste plaats wipmolenbouwbestekken te verzamelen. Velen heb ik uit het 17e en 18e eeuwse schrift getranscribeerd en vervolgens in tekening gebracht. Tot op heden beschikken we over 25 wipmolenbouwbestekken en 9 stuks van achtkanten. Hieruit kunnen we enige wipmolenbestekken nemen en wel het oudste uit 1538 en het nieuwste uit 1837. We beslaan dan 300 jaar en halen hieruit hetgeen voorgeschreven wordt over het maken van de vang en hoe de benamingen van een en ander zijn. We laten de betreffende bestekartikelen hier volgen.

1538 Kortlandse molen te Nieuwerkerk a/d/IJssel:

"gangwerk als in de Moertse Molen". Hieruit worden we dus niets wijzer.

1583 Biezenmolen te Hagstein en Vianen:

"Praemlip, Praemscheij en praemboom na den eijsch."

1635 en 1638 twee gelijklopende bestekken in "Het Land der Zes Molens" van resp. de Wielmolen en de Scheiwijkse Molen:

"Die praem opt radt van droog willige hout swaer 5 en 12 duijm met een droog willige lip swaer 14 en 15 duijm kants. Die praem op dat voorn. rat met die lip met die praemscheij praembalck knúpell altsamen sterck ende goet om die meúllen bequaemmelijck te houden ende regeeren."

1652 Westerse Molen te Langerak:

51

"Op het Oude Kamradt sal men maecken een goede willige praem van twee stucken, dick vijff duijm breed XII duijm, met een willige liptongh, ende hangboom, nae behooren.

52

De praemboom sal swaer sijn ses & negen duijm met een schae, daer de praemboom achter met een pin ingaet, ende comt aende steenlijst met een hoofken. Dan twee schijven, d/ een schijff inde praemboom met een vlegel alst behoort."

1665 Stijve Molen nabij Noordeloos:

Lille De praem opt radt van droogh willegen hout swaer vijff en twaelf duijm, met een droogh willegen lip swaer veerthien ende vijffthien duijm, cants, de corte ende lange schijden naerden eijsch, de praembalck lanck naeden eijsch, swaer seven duijm en een halff, ende negen duijm en een halff, bijde lange schijde, het eijndt vermindert naeden eijsch, met een wyp ende klepel, en klos, ende schael daer d'achter eijndt in gaet, met den aencleeff van dien/ alles gancbaer gestelt om de moolen mede te regeren, ende te stellen soo t'behoort, de balck, van recht draijech hout/."

1686 Ouwendijkse Molen te Overschie:

57

Noch om dit rad te werken een Praem daar de mole meede geregeert kan worden van willigen hout, te weten een blockvangh; de praemstücken dick 6 duijm, breed 12 duijm, de praem boom swaer 8 en 10 duijm, langh naer behooren en aent ligt eijnde 7 duijm vierkant; de schael agter, daer de praem boom in gaet swaer 5 en 12 duijm, bove en onder vast gemaect mitsgaders een knie daer de praemboom op komt te leggen met sijn schijven en knippel daer toe, wel hegt en starck met jsere bouten oogen, beúgels plaeten, ringen en schaeren wel te versorgen en te slúiten, ook met oogh bouten soo ment ordonneren sal, van binnen alles wel te vast gemaect en versorgen. (bij de puntjes is in de originele tekst een woord vergeten door de schrijver!)

1627 Achthovense Molen Leiderdorp:

Noch een vanck op het radt met een lyp met sijn hangereel ende vanckboom ende knevel daertoe dat men die molen bequam me houwen mach soo dat behoort.

1717 Nieuwe- of Windasmolen v/d polder "Het Land der Zes Molens" te Hoornaar:

Nog te maaken een Nieuwe ronde Vlaamse praam, de praamstücken van droog willigenhout dik 5 duijm breed 12 duijm wel te versorgen met ijserwerk onder aan den bovenkant van de steenlijst vast gemaect met een lange schey lang en swaar na den eys, met een praambalk lang na den eijs bij de ezelstoel een lange schey swaar 8 a 10 duijm, en bij de praamstoel swaar 6 a 8 duijm, met een Ezel en praamstoel, Wip en kleepel alles daar toe dat men den molen daar bekwaam mede regeeren kan met ijserwerk wel te werken soo dat behoort alles gankbaar gesteld tot prijs van den aannemer,

1751 Essemolen v/d/ polder "Het Land der Zes Molens" te Hoornaar:

61

Nog om 't voorsz. rat te maaken een ronde Vlaamse praam de praamstukken van droog willi-

gen hout dick 5 duim breed 12 duim wel te versorgen met eijserwerk onder aan den boovenkant van de steenlijst vastgemaakt met een lange schey lang en swaar na den eys met een praambalk lang na den eijs bij den ezelstoel een lange scheij swaar 8 a 10 duim met een eesel en praamstoel wip en klepel alles daar toe dat men den moolen daar bewaamelijk meede kan regeeren met eijserwerk wel te versien soo dat behoort alles gankbaar tot prijs van den aannemer.

1837 Neder Slingelandse Molen vd polder Over- en Neder Slingeland te Slingeland/Pinkeveer. (Dit bestek is woordelijk hetzelfde als dat uit 1837 van de nog bestaande Boterslootse Molen te Noordeloos.)

Vang - Art 54 -

Om dit voormelde wiel te maken van willigenhout eene Vlaamsche vang van kromgewassen hout, welk draad naar den cirkel loopt zwaar 15 en 35 dm op Een zesde na toe.

- aan iedere zijde van ieder stuk doorgaande een ijzeren plaat zwr. 1,5 en 5 dm lang dat dezelve door een bout zwr. 4 dm lang aan elkander kunnen gesloten worden, al de platen met 3 bouten zwr. 2 dm door de stukken heen aan den anderen te sluiten, en door de daklijsten met 2 bouten zwr. 4 dm met zijne korte scheijen en lange sabelijzers, de vang van vier stukken rond, het onderste stuk lang 2 El 30 dm de vangbalk van eiken zwr. 18 en 23dm en 23 en 26 dm met zijn Stoel, ezel, schortketting, vang- en knippeltouw, onder aan den trap een bezetklamp, alsmede de nodige Leijers, stut en keerklossen, alles gesteld dat men de molen daar mede gemakkelijk kan regeeren en sufficient zoo als behoort.

1879 Loense Molen v/d polder Donkervliet te Loenersloot. (Nieuw bovenhuis in 1879.) blz. 13

Aan te brengen een nieuwe willigenvang 0,18 bij 0,32 m. bestaande uit 4 stukken, met losse ijzeren leden 1,5 a 6 a 75 cm. en 2 cm, en 3 cm., sluitspybouten, ten deele te bezigen en doen versmeden uit de amotie, voorzien van sabelijzer en bestaande doch te verlengen haak, de overige ijzerwerken herstellen, wijders de vang afstellen tusschen geleidingen schooren, en klampen etc. van gr. 10 a 13 en gr. 5 a 7 cm. riggelhout. Op de vangbalk te maken een bak en een kneppel met lijnen en schijven etc.: de tekortkomende hout- en ijzerwerken er bij te leveren, solide in orde afstellen.

Alle hiervoor genoemde molens waren wipmolens. Hierna volgen nog twee binnenkruiers van de polder Kortenhoef.

1635 Voorste Molen. Hiervoor werd gebruikt het bestek van de toen net gereedgekomen 50 Schermmolens, doch deze molen werk 36/30 = 6/5 maal zo hoog en wijd en alle balken werden 12/11 maal zo dik. etc. etc. met een goet vangh op dat wiel van goet willigenhout, stercken lip

naer addevenant, die lyp veertien duim viercant lanck na den eijs, die vangstukken breed twaalf duim dick ses duim, de leden wel sterck gesloten dat men de molen daarmede regeeren ende dwynen mach, d'eerste leden van legicke; met een vanghsteert aen 't eijnde van 't achterste lydt om neer te halen, soodatt men de molen daarmede houwen, dwynen en regeeren mach.

1704 Middelmolen van Kortenhoef.
art. 33

De Vang. Item nogh te maken een goede willige vangh van goet droogh hout - breed twaalf - en dick - ses duim - de leeden wel aendenanderen gesloten met een lip swaer veertien duim vierkant, met een eijcke vangboom van acht en negen duim, en een start om te ligen, swaer en langh na den eijsch.

Samenvattend valt het volgende uit deze besteksartikelen over de wipmolenvang te concluderen.

* Vanaf 1583 komen we de naam Praem tegen voor de vang rond het wiel en voorts Praemlip, Praemscheij en Praemboom (vangbalk), in alle bestekken van wipmolens en andere in het gebied van de grote rivieren de waarden dus, over het gehele zuiden van Zuid-Holland, Geldersrivierengebied, Lopikerwaard en Krimpenerwaard etc.

Wat zijn nu echter de *praemlip* en de *praemscheij*?

Hierop komen we later terug. Eerst die onderdelen, die minder uitleg vergen.

* De vangbalk werd dus *Praembalk* of *Praemboom* genoemd. Hij was zwaar 16 bij 24 cm tot 21 bij 27 cm bij de pen en ongeveer 19 bij 19 cm aan het dunnere uiteinde. (Bij de ophaalinrichting dus.)

* Wat we nu de kneppel noemen heette in voornoemde streken knuppel, of klepel. In het noorden bij Leiderdorp zien we Knevel. (ik leerde in 1936 in de Alblasserwaard nog steeds *Klepel*!)

* De vangstukken; altijd *praemstukken* genoemd waren steeds, de eeuwen door 13 bij 32 cm, tot 16 bij 35 cm zwaar.

* In 1652 lezen we over een praem uit 2 stukken van 13 x 32 cm met een *liptong*. Vanaf 1538 komt steeds het woord *praemlip* voor tot zelfs in 1704 toe!

Een vang uit twee stukken kon nooit helemaal rond het wiel gaan. Ook wordt er een hangboom genoemd; dit zal waarschijnlijk de hangboom zijn, achter waarop en aan, een vangklos was bevestigd. De Praemscheij of *Schae*, later *Schaal* genoemd is de *ezelsbalk*, omdat erover gezegd wordt: "daar de praemboom achter met een pin ingaat"!

Ook wordt in dit bestek gezegd dat de *schae* (= ezel) aan de bovenzijde van de steenlijst is bevestigd. Dan is er een *Vlegel* met 2 schijven, één in de

vlegel en één in de vangbalk. Dit is de evenaar met een schijf erin en nog een schijf in de vangbalk zoals in de molen Oudegein nog steeds zit en zoals we zelf in de Kortrijkse molen weer hebben hersteld, om lichter te kunnen op halen. (Zie verder)

* In 1665 zien we bij de Stijve Molen bij Noorde-loos een *wip*, een *klepel* en een *klos*. Dus een *bin-nenwipstok* zoals omschreven op blz. 5 van Gilde-brief no. 4 met een kneppeel en een vangklos dus!

Voorts wordt genoemd een *schael* (= schae = Scheij) = ezel, daar het achtereind van de praem-balk in gaat. De praemlip van 37,5 x 40 cm moet weer een soort stut zijn waar we nader op zullen ingaan. De *korte* en *lange schijden* zullen we ook later bezien.

* De wipmolen van Overschie uit 1686 heeft een *knie* waar de praamboom op komt te liggen. Ook hier dus weer een vangklos!

Ook deze molen had een *schael* daar de vangbalk in gaat, (= ezelsbalk). Voor 't eerst lezen we over een *blockvangh*, zwaar 13 x 32 cm. Verder ook hier weer schijden en een *knippel*.

* In 1627 te Leiderdorp een wipmolen met *vanck* met *lip*, een *hangereel* en een *vanckboem* en *kne-vel*.

* In 1717 horen we voor 't eerst van een *ronde Vlaamse praem* van 13 bij 32 cm. Blijkbaar iets geheel nieuws dus. Geen vang met lip dus, die - zoals we in 1652 zagen - slechts uit 2 stukken bestaat en dan ook nooit helemaal rond het wiel kon gaan. Neen, nu lezen we dat hij onder het wiel doorloopt, want hij wordt vastgemaakt aan de bovenkant van de steenlijst met een lange scheij (later 2 ijzers). De vangbalk draait in een *ezelstoel*. Hier duikt de naam ezel voor het eerst op. Bij deze

ezel had de vangbalk een *lange scheij* van 21 x 27 cm wat het *latere sabelijzer* moet zijn. Nog eens wordt de ezel genoemd en de *praemstoel*, dat is de *hanger met vangklos*. Dan spreekt men over de *wip* en *klepel*. Dat klopt want de Windasmolen had ook een wip, en géén evenaar! (Gesloopt 1939)

* In 1751 weer een Vlaamse vang, natuurlijk praam genoemd, met praamstukken van 13 bij 32 cm, doch hier ook met ijzerwerk aan de bovenkant van de steenlijst vastgemaakt! Een *lange scheij* (= *houten sabelijzer*) en voorts een *ezel* en een *praemstoel* (*vangklos*) en een *wip* en *klepel*. Ook dit klopt. Molenaar Cors Verschoor van de Scheijwijkse molen vertelde me in 1942 dat de Essemolen, waar het hier over gaat, inderdaat een wip had en géén evenaar! (Cors was toen dik in de 70!)

* In 1837 *Vlaamse vang* uit 4 stukken van 15 x 35 cm, rond 5/6 van het wiel, vastgemaakt aan de *daklijst*!, met 2 bouten $\varnothing$ 4 cm met scheijen en lange sabelijzers tussen sleepstuk en daklijst. De vang had nog steeds geen haak, doch een Stoel en een Ezel.

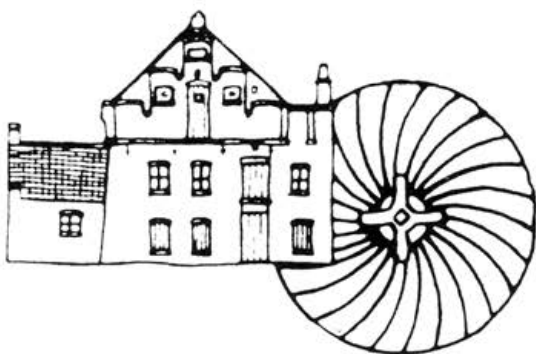
* In 1879 Vang van 18 bij 32 cm uit 4 stukken, kneppeel enz. Ook zien we nu een bak op de vangbalk (= ballastkist) en voor 't eerst een "*Haak*"!

* Dan twee binnenkruisers van Kortenhoef uit 1635 en 1704. Beide hadden een *lipvang* met een *lip* van 36 bij 36 cm zwaar. Voorts een "steert, of start, om te lichten", = vangstok. Bij deze twee molens spreekt met van *vangh*, *vanghboom*, *vanghstucken* enz.

Wordt Vervolg

J. den Besten

WATERMOLENAAR GEVRAAGD

De Stichting Behoud Watermolen Arcen: vraagt een kandidaat-molenaar voor de watermolen. Deze komt augustus/september 1992 gereed. De molenaar huurt de molen van de stichting; dus een zelfstandige molenaar. Indien u vragen heeft, kunt u zich wenden tot de secretaris van de stichting W.J. Rondeel, Burg. van Deelensingel 9, 5941 BA Velden, tel. overdag 04703-1338, na 18.00 uur 04702-1802.

Stichting 'Behoud Watermolen Arcen'

NIEUWE UITGAVE TIMS

The International Molinological Society, kortweg TIMS, is een wereldwijde vereniging (zoals de naam al aangeeft) met zo'n 250 leden.

De meeste leden zijn actief bezig met onderzoek in de vorm van opmeten, dokumenteren en archiverenonderzoek. De onderzoeksresultaten worden óf gepresenteerd in de, 1 keer in de 4 jaar georganiseerde, symposia óf ze worden gepubliceerd in de Newsletters en z.g. monografieën; zeg maar thema-publicaties. Beide zijn in de Engelse taal opgesteld vanwege het internationale karakter.

Sinds enkele jaren is er in het Nederlandstalige gebied

(Nederland en Vlaanderen) een groeiende interesse voor het werk van TIMS. Ongeveer een kwart van het totaal aantal leden woont in dit gebied. Onder de leiding van het bestuur van deze "Dutch Section" worden er jaarlijks excursies en lezingen georganiseerd. Ook geeft deze Nederlandstalige afdeling eigen Nieuwsbrieven uit.

Recent zijn er 2 uitgaven van TIMS verschenen (één in het Nederlands en één in het Engels) die wij van harte aanbevelen.

Nieuwsbrief, nr. 4, februari 1992

Aan copy is in het Nederlandstalige gebied blijkbaar geen gebrek, want het voorjaarsnummer van de Nieuwsbrief bestaat uit 36 bladzijden op A4-formaat, boordevol informatie. Naast verenigingsnieuws (er wordt o.a. verslag gedaan van de najaarsbijeenkomst) wordt er op diverse onderwerpen ingegaan. Zo is er een artikel over watermolens in Marokko. Ook is er studie gedaan naar het voorkomen van zeskante molens. De onderzoekers hebben naast de 11 bestaande zeskante molens in Nederland en Duitsland, nog 53 verdwenen exemplaren kunnen achterhalen. Dit eerste overzicht daagt natuurlijk uit om verder te zoeken.

De Nieuwsbrief nr. 4 eindigt met een aanvulling (met errata) op het rapport over standerdmolens in Zeeland, waarover we al eerder in de Gildebrief lovend schreven.

Het is mogelijk Nieuwsbrief nr. 4 als los exemplaar te bestellen door f 7.50 over te maken op gironummer 6104927 t.n.v. A. Meesters inz. TIMS, Roosendaal (o.v.v. "Nieuwsbrief 4").

Persian Windmills

Als internationale uitgave (weliswaar in Nederland gedrukt, maar in het Engels opgesteld) verscheen onlangs "Persian Windmills". Deze monografie

gaat in op de oude verschijningsvorm van windmolens met een vertikale as, zoals ze voorkwamen/komen langs de Iraans-Afghaanse grens. Over deze molens is maar weinig literatuur, dat voor een groter publiek toegankelijk is. Op 66 pagina's gaat de schrijver Michael Harverson in op de bouw en inrichting van deze typische molens, die hun bestaansrecht al van voor het jaar 943 te danken hebben aan de sterke wind, die tussen half juni en half oktober uit noordelijke richting waait. Een en ander wordt met meerdere foto's en tekeningen toegelicht.

Ook is schetsmatig aangegeven waar de schrijver nog windmolens heeft kunnen lokaliseren; althans in 1977, want wat de nadien uitgebroken oorlog in Afghanistan heeft aangericht, is nog niet bekend, maar laat zich raden.

Ook Persian Windmills is te bestellen op bovengenoemde wijze; de prijs bedraagt hier f 23,50 o.v.v. "Persian Windmills".

Gerard Sturkenboom.
6/5/92

WAT WAS DAT VOOR 'N MOLENZAAK?

In onze huidige industrie en transportwereld zijn "V"-snaren niet meer weg te denken. De toepassing is zo wijd verspreid dat we gewoon niet meer zonder kunnen.

De "V"-snaar is echter een ontwikkeling uit de molenwereld. Reeds meer dan een eeuw geleden is zo geleidelijk aan de aandrijving voor lichte werktuigen in de molens uitgevoerd met een snaaraandrijving. De snaar was simpel een meer of minder lang touw, afhankelijk hoever het aan te drijven werktuig afstond van de aandrijving. Een bekend gegeven in de molens waar dit soort aandrijvingen werd toegepast was dat een oud touw veel beter trok dan een nieuw exemplaar. De reden hiervan was dat het touw zich gedurende het gebruik aanpaste aan de "V"-vorm van de groeven in de wielen die hierbij werden toegepast. Het is dus zeer begrijpelijk dat voortbordurend op dit idee en de ervaringen

ermee opgedaan hier uiteindelijk de ons nu zo bekend "V"-snaar ontstond.

We zijn hiermee aangeland bij de molenzaak uit de vorige Gildebrief. Het afgebeelde piramide-vormige wielkje was een z.g. trapschijf. Deze waren en zijn er nog steeds in diverse uitvoeringen en maten. Je kunt zo vooral aantreffen in de diverse pel-, grutterij- en enkele korenmolens. Ze worden gebruikt voor aandrijving van waaijerijen, zeverijen en builen.

Een nadeel kleeft aan deze aandrijvingen, nl. dat ze sterk onder invloed staan, van het weer. Touw rekt en krimpt helaas sterk door de inwerking van het vocht in de ons omringende lucht. Maar hiervoor hadden onze vernuftige molenmakers en/of molenaars een oplossing gecreëerd in de vorm van een trekblok. Hierover een andere keer wellicht meer.

INGEZONDEN

Geachte redactie,

Tot mijn spijt moet ik mijn ongenoegen uiten over een redactioneel artikel in de laatste Gildebrief (11e jaargang, nr. 1, maart 1992).

Op blz. 20 staat een stukje over het Olieslagerscontract 1958, waarin u in de openingszin gelijk een kapitale blunder begaat: "...is de enige nog werkende molen in Nederland waar olie wordt geslagen."

Dit is pertinent onjuist.

De afgelopen 6 jaar is er op onze molen net zo goed en professioneel olie geslagen als bij onze buurman.

In de jaren 1986, '87, '88 full-time 6 dagen in de week, en de jaren daarna minimaal 3 dagen per week.

Hoogwaardige olieën zoals lijnolie, sesamolie, maaskiemolie en raapolie, zijn en worden nog steeds in grote hoeveelheden bij ons geproduceerd, en de vraag is op dit moment groter dan wat wij aan produktie kunnen maken.

Het is voor de maalploeg van de Bonte Hen uitermate frusterend dat "de Zoeker" pretendeert de enige werkende oliemolen te zijn.

Een aantal maalploegleden is al ruim 15 jaar op de molen bezig met het olieslaan, en er is een ruime kennis aanwezig wat produktie, filteren, bleken en dergelijke betreft. Bovendien is de kennis van het maken van "haren" bij een van deze maalploegleden als enige in Nederland aanwezig, en beschikken wij ook over de banken en persen om deze haren ook werkelijk te maken.

Kortom, "de Zoeker" is niet uniek in het slaan van olie, en ik vind dat u daarvan op de hoogte had moeten/kunnen zijn. Temeer omdat een lid van de redactie zeer bekend is in de Zaanstreek.

Misschien is het mogelijk om het een en ander te zijner tijd te rectificeren.

Hoogachtend, R. Boulanger (blokmaalter)

Als redactie hebben wij na ontvangst van de hierbij afgedrukte brief, de ogen deemoedig neergeslagen en het boetekleed aangetrokken.

We kunnen namelijk niets en dan ook niets inbrengen tegen de inhoud van deze brief.

Het enige wat wij als verzachting op de woorden naar voren kunnen brengen, is dat we de door het "Olieslagerscontract" ingezonden tekst zonder meer hebben overgenomen.

En zeggen, zoals Bart Boos het op TV zo krachtig zegt: "Sorry jongens, nogmaals sorry".

RECTIFICATIE

In het artikel betreffende het 'Olieslagerscontract 1958' is per abuis een foutief telefoonnummer geplaatst.

Het juiste nummer moet zijn: **075-351631**.

WAT DE MOLENAAR ZAG EN HOORDE

Hebt u dat blad óók in de bus gehad? 36 Pagina's dik over de "Nationale Bomenmars"? Zo'n blad vol met brallende kreten als: "Heel Nederland bouwt een bos" (Live op TV). Gelukkig op RTL, zodat lang niet iedereen kan kijken.

De molenaar ontging eerlijk gezegd het verschil tussen de alom bekende wasmiddelen- en andere reclame, tegenover dit zgn. ideële doel. Als je alleen al naar de koppen kijkt keert je maag om. "Nog meer bomen." "Nederland groener dankzij koningin en prins." Ron Brandsteder: "Met de NBM op 11 april wordt Nederland in één klap een stuk groener. Geef uw bon met de muziek mee."

Nou, voor de molenaar mag Brandsteder met de muziek mee. "Hoe meer bonnen, hoe meer bomen! Sla om en kijk wat een spektakel! Guinness Book of Records. Nederland vestigt een record." Bij de foto van Koos Postema stond tenminste nog iets verstandigs. Hij wijst op de aanplant van bomen in Kenya vanwege erosie.

Winsemius doet ook mee. Hij is voorzitter van Natuurmonumenten. Hij wil de natuur zijn gang laten gaan. Dat klinkt heel mooi, maar dan zouden we van de 15 miljoen mensen in Nederland er minstens 14 miljoen kwijt moeten. We zouden alles

onder moeten laten lopen en de paar mensen die overbleven zouden weer moeten gaan jagen en vissen. Dat is de consequentie van 'de natuur zijn gang laten gaan'.

Tot aan de jaren duizend was dat zo. Maar toen, wat jammer toch, er kwamen steeds meer mensen en die moesten eten. Jagen en vissen was misschien wat te eenzijdig (of was er toen soms ook een club die dat verbood?) en men ging het land bewerken. Voor zover mij bekend, is de mens het enige levende schepsel die dat kan. Maar ja, blijkbaar fout.

Het oerbos en de stukken zandvlakten die er tevooren bestonden waren na 1200 grotendeels verdwenen en in gebruik voor landbouw en veeteelt. (Ook dat doet de mens als enig levend wezen.)

Vanaf die tijd tot aan het einde van de vorige eeuw veranderde er landschappelijk niet zo veel. Bijna heel Nederland - ook de tegenwoordige bosgebieden - waren tot ongeveer 1850 geheel open. Er was weidegrond, zandvlakte en grote heidevelden. Daar graasden grote aantallen schapen die ervoor zorgden dat er geen boompje een kans kreeg.

Nu nog zes kleine boompjes... plus een dode.

De eerste gekleurde topografische kaarten bezorgen je dan ook een schok. Van de kreet dat er in Nederland zo veel minder bomen zouden staan dan vroeger is dan ook zelfs maar geen letter waar. Het is gewoon een leugen van de eerste orde, niet minder.

Op die oude kaarten van rond 1850 staat nog geen fractie van de oppervlakte bos die er tegenwoordig is.

"Ja maar, bomen zijn zo goed voor het zuiveren van de lucht en we zijn nu met zoveel meer mensen."

Zeker is dat zo. Toch lijkt het nog maar de vraag wat nuttiger is voor het milieu. Duizenden hectares gras met een veel grotere bladoppervlakte of die bomen, die in de winter kaal staan. (Hoe moet dat dan met die zuurstof?) Maar goed, daarin is uw molenaar (gelukkig) niet deskundig.

Het bezwaar van de molenaar tegen deze actie zou niet zo groot zijn, als al dat geld werd aangewend voor bomen in Zuid-Amerika of Afrika. Daar horen ze wel en daar verdwijnen ze door onze schuld.

Het heeft er veel schijn van dat dit soort acties alleen maar dient als doekje voor het bloeden. Het is niet meer dan symptoombestrijding en doet niets aan de oorzaken van de problemen. Met oneigenlijke middelen wordt de neus afgeveegd, terwijl de kwaal blijft en niet bestreden wordt.

Daar komt nog bij dat het planten van veel bomen alle tekenen heeft van een modeverschijnsel. Wanneer je dit niet mooi vindt tel je niet mee, ben je 'out'. Begin er maar eens over met een schoolkind. Het lijken wel keurig geprogrammeerde robots. Draai het knopje om (praat met ze over dit soort zaken) en het programma rolt er feilloos uit. Ineens hoor je het kind niet meer. Nee, je hoort bioloog zus, of milieudeskundige zo of een milieuminister. Er schiet de molenaar dan ook het woordje indoctrineren te binnen. Om strijd, en elke dag weer, vertellen de 'groenmannen' wat mooi is. Wat we mooi moeten vinden. Het lijkt er verdacht veel op dat de groenlobby vervalt in dezelfde fouten die ze de maatschappij verwijt.

De maatschappij laat terdege merken dat ze er is, met steeds meer en groter. Gebouwen, wegen, op alle gebied expansie. De groenwereld streeft blijkbaar niets anders na. Ook meer bos, meer bomen,

meer water, daar waar het eerst ten koste van miljoenen is weggemalen, meer moeras, meer zandverstuivingen, meer heide. Het verschil met die verfoeilijke maatschappij is nauwelijks te onderkennen.

We kennen in Nederland twee instanties 'Monumenten' en 'Natuurmonumenten'. Beiden zijn er in de eerste plaats om bestaande 'monumenten' te beschermen. Natuurmonumenten wil echter uitbreiden. Het begrip 'nieuw' en 'meer' is in wezen strijdig met het begrip 'monument'.

Maar, genoeg geklammerd. Nog even kijken naar wat men van plan is met het geld te doen. Folder erbij en ja hoor. Per provincie een aanbieding. Je moet aan de mensen de natuur op een presenteerblaadje bezorgen, nietwaar? De 'vakman' weet wel wat de mensen missen.

Groningen. Beet! Bij Westerbroek nabij Haren: een nieuw bos.

Even op de kaart kijken of er soms ook een molen in de buurt staat. Ja hoor. Nog geen kilometer oostelijk van het natuurmonument staat er een!

Gelderland. Daar ligt het Leuvenumse bos. Daar blijken duizenden bomen nodig. Die horen daar zegt de folder. Toch eens op de kaart kijken hoe het vroeger was. Nou, ten noorden lag toen een flink stuk bos. Ten oosten en ten westen was alles zand en niets anders! Kilometers ver. Gelukkig was dit meer een streek van door water gedreven molens.

Utrecht. Daar komt een nieuw open water ten koste van de eeuwenoude boerderijen. Om de watervogels een plezier te doen, staat er. Maar zou het niet zijn om de 'groenhobbyisten' te plezieren. Jan Publiek vraagt er helemaal niet om... Behoeft kweken heet dat.

Zuid Holland. In de Aalkeetbuitenpolder moet bos komen. Er is ten westen van Vlaardingen al een flink stuk nieuw bos (met een golfbaan) maar blijkbaar niet genoeg. Uiteraard is er de laatste 700 jaar nooit bos geweest!

In Zeeland, op werkeiland Neeltje Jans moet het zand weer stuiven. Nieuw, Modern, Prachtig. Maar overal waar het vroeger stuifde, staat nu bos...

In de folder staat: "Over bomen kan je wel een boom opzetten." Nou, hierbij dan! Daarbij is dan meteen dit stukje gelegitimeerd. Daarmee mag iedereen dus zijn eigen mening hebben.

Zo is de bomenactie de molenaar een ergernis en zo zullen er zeker zijn die zich aan de 'molenaar' ergeren. De verhouding is toch niet onredelijk nietwaar? 32 Pagina's vol kleur, laat ons zeggen; 5 miljoen oplage, tegen twee pagina's zwart/wit en 1500 oplage van de Gildebrief.

Denkend aan Holland zie ik brede rivieren traag door oneindig laagland.... Zo was het toch volgens Marsman?

Volgens sommigen moeten we ons voor dat **oneindige** laag land blijkbaar schamen....

Gelezen in 'Waterschapsbelangen' en overgenomen uit Rijn en Gouwe.

De rijkssubsidie voor de historische molenviergang in Aarlanderveen is nog voor de duur van een jaar veiliggesteld. De Rijksdienst voor Monumentenzorg wilde de betaling aanvankelijk met ingang van dit jaar al staken. Bezuinigingen werden door de dienst als reden aangegeven voor de drastische maatregel. Bovendien zou de molenviergang ook geen belangrijk landelijk monument zijn om in stand te moeten worden gehouden. Na overleg heeft monumentenzorg inmiddels toegezegd de subsidie van 35.000 gulden per jaar te blijven betalen tot aan het einde van de bemalingsovereenkomst met waterschap de Aarlanden.

Voorlopig is de tweehonderd jaar oude molenviergang nog uniek in Europa, omdat deze windmolens in functie zijn voor de bemaling van het polderwater ten zuiden van Aarlanderveen.

Daar komt volgend jaar een einde aan. Het waterschap heeft toestemming gekregen om twee tot drie machinegemalen te bouwen en de molens buiten werking te stellen. Daarvoor was overigens een uitspraak van de Kroon nodig.

De huidige beheerder en eigenaar van de vier monumentale windmolens, stichting Molenviergang Aarlanderveen, beraadt zich op haar toekomst. Omdat de stichting het maalvaardig houden van de poldermolens in haar statuten heeft opgenomen, zal er wellicht een nieuwe organisatie moeten worden opgericht.

Tot zover dit bericht. Daar krijg je toch een vieze smaak van?

Bent u ook zo'n liefhebber van molens, zo'n bijzonder mens die weleens de onbedwingbare lust heeft om naar andere molens te gaan kijken?

'De molenaar' heeft soms de niet te stuiten gewoonte om, als het flink waait en behoorlijk heeft geregend, te gaan kijken naar de molens te Aarlanderveen. Jazeker, die vier die ze stil willen zetten. Wat gek toch, dat gevoel dat je krijgt bij die vier molens daar. Ze draaien niet op een vaste dag of een vast uur. Nee, ze draaien alleen als het nodig is. Da's toch anders dan bij de molengroepen als Kinderdijk. Zevenhuizen enz. Nee, dat gaat daar nog op de meeste ongeregelde tijden. Bij nacht en ontij zo gezegd.

Ons hoogste rechtscollege - de Kroon - (wie zou dat toch zijn?) heeft gesproken. Het rechtsgevoel van 'de molenaar' heeft weer een knauw gekregen.

"De molenaar" maakt er voor zichzelf een sport van om geschillen die bij een rechter, of een hogere instantie worden voorgelegd, te beoordelen. Hij probeert tevoren de uitslag te voorspellen. Da's vaak helemaal niet moeilijk. Een normaal ontwikkeld rechtsgevoel is alles waaraan de zaak wordt getoetst. Heel vaak klopt het.

In de zaak 'Aarlanderveen' heeft dat rechtsgevoel (op z'n boerenfluitjes) een flinke deuk opgelopen. Deze uitspraak was wel het laatste wat 'de molenaar' verwachtte in dit welvaartsland met z'n hoogstaande cultuur en z'n gevoel voor industriële verworvenheden. Zijn gevoel voor schone techniek en natuur en landschap.

Nu de hogere instanties het dan ook af laten weten is het des te verheugender dat er een actie is gestart om alsnog de molens echt in bedrijf te houden. De plaatselijke middenstand en enkele molenaars zijn een handtekeningenactie begonnen onder de bevolking.

Het is te hopen dat de bewoners van Zwammerdam en Aarlanderveen alsnog zoveel invloed op enkele personen in het waterschapsbestuur kunnen uitoefenen dat deze op een genomen beslissing terug zullen komen.

Trouwens het valt te verwachten dat het democratisch gehalte van de waterschappen met het inwerkingtreden van de nieuwe Waterschapswet wordt vergroot. Met de toetreding van steeds meer 'leken' in het bestuur zou de beslissing over het stopzetten van de molens wel eens heel anders kunnen uitvallen...

Ofschoon sommigen ons molenaars wel naïef zullen vinden, heeft deze molenaar de lijst van harte ondertekend.

De molenaar hoorde van een afgebrande molen in het Land van Altena. Zonder precies te weten om welke molen het ging, werd besloten om te gaan kijken hoe het er voor stond. Rondom Almkerk staan nog drie wippen en welke zou het zijn?

Dit soort tochten naar molens waar een calamiteit plaats vond veroorzaken altijd een zekere schroom. Het veroorzaakt altijd enigszins een gevoel van de aasgier en zijn prooi. Zoiets als kijken naar ander-mans ellende. Zo is het natuurlijk niet bedoeld, maar toch....

Na de ruïne te hebben gezien was er veeleer het gevoel van 'laatste eer' aan een overledene

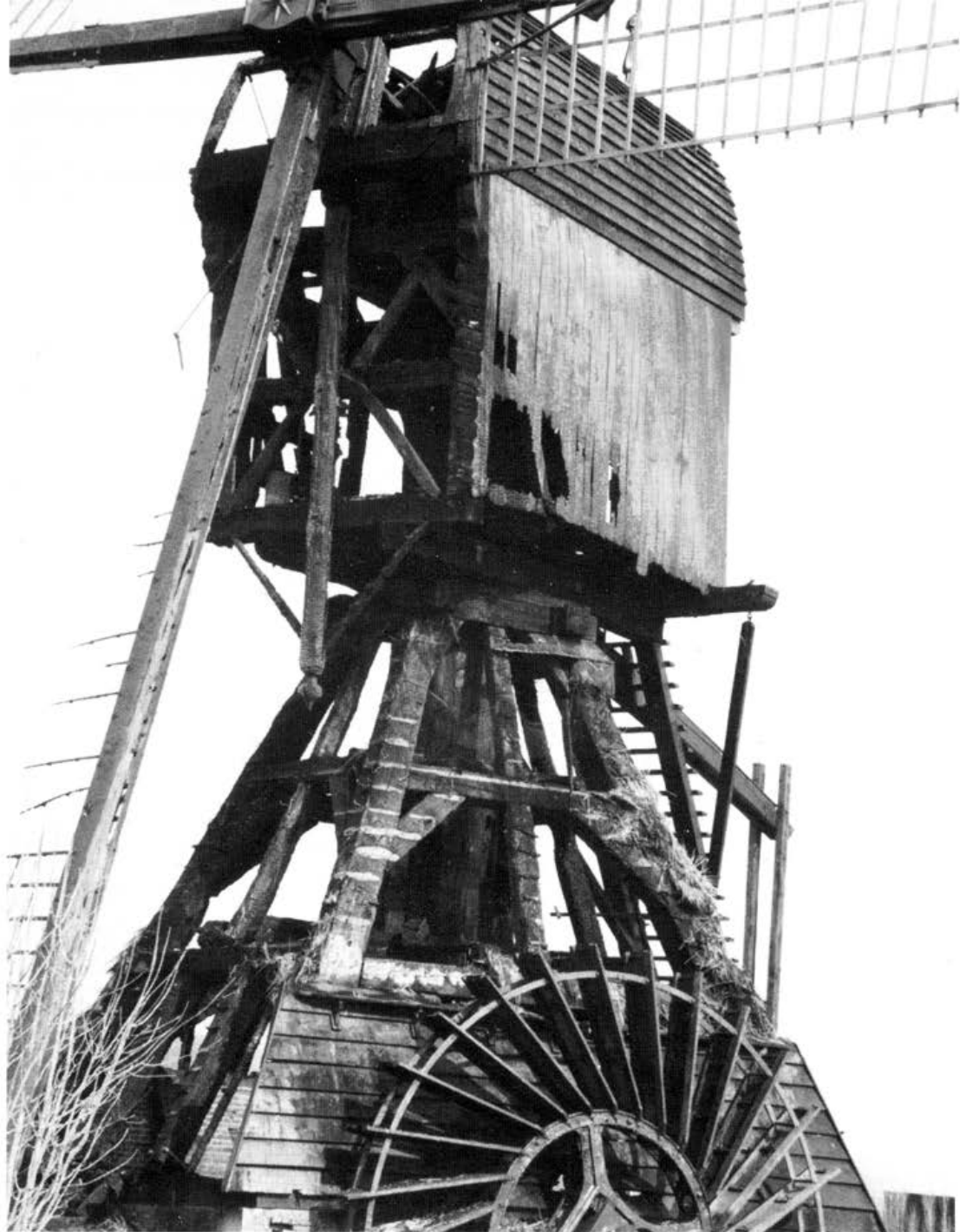

gebracht. Want bij het vertrek vanaf de Noordeveldse Molen (die betrof het) overheerste een machteloos gevoel van een molen die voorlopig niet meer te zien zou zijn..

Komend over de Gorinchemse brug, waren de twee wippen bij Sleeuwijk als snel zichtbaar. Gelukkig, die waren het niet. Ook de Oude Doorn stond er nog. Dan zou het de Noordeveldse wip moeten zijn.

Van grote afstand was er eerst een gevoel van opluchting; hij staat er nog, het valt nog alles mee. Maar die eerste indruk veranderde heel snel. Nooit eerder zag de molenaar een wip op deze wijze. De gehele ondertoren was open. Men kon er zo ongeveer ongehinderd doorheen kijken. Bij de molen aangekomen viel alles ontzettend tegen. Bijna al het zware houtwerk was er nog wel, maar in een deplorabele staat. Ook het wiekenkruis was nog aanwezig. De staat van het bovenhuis was zo te zien zéér slecht. Eén zijbint en het trapbint bezaten nog het kleedhout. Elementaire verbindingen als een hoekstijl aan de steenlijst, waren verbroken. Het vermoeden dat minstens het kruis bij de eerste de beste storm naar beneden zou komen overheerste.

Verbrande molens, peperbussen, volledig platgebrande molens. Het is allemaal heel erg. Maar deze

prachtige, grote, pikzwart geteerde wip, fraai en vrij in het landschap gelegen, waarvan het meeste nog aanwezig was, maar waar je helemaal doorheen kon kijken, in reddeloze staat... In brand gestoken... Nee, dat ligt dicht bij de grens van wat een molenliefhebber kan verdragen.

En dan rijd je weer terug. Tussen een nest politie door, naar huis. Zij waren snelheid aan het contro-

leren en hadden het gemakkelijk met de misdadigers die hen in de handen reden. (Nee, ik reed niet te hard.) En dan denk je: Als al die sterke armen de nacht tevoren nou eens actief waren geweest. Ze zouden dan misschien echte misdadigers hebben kunnen pakken, zoals pyromanen en zo.

Maar ja, zoiets is natuurlijk wat al te eenvoudig gedacht...

De molenaar was ook aanwezig bij het afscheid van een molenliefhebber pur sang. Zo ongeveer de hele Zuid-Hollandse molenwereld was op komen draven voor het afscheid van Leen Vellekoop. Het werd dan ook een langdurige bijeenkomst. Alleen het feit dat iedereen hem bij zijn voornaam kent en noemt geeft een indicatie van de plaats die deze "ambtenaar" zich in de loop der jaren in molenland heeft verworven.

Het is zoals een van de sprekers uit de mond van een al jaren overleden molenaar had vernomen: "Die man staat niet in de grondverruf..." Dat was een duidelijk compliment, blijkbaar.

In zijn dankwoord probeerde de nieuwe VUTter het feit van zijn koninklijke onderscheiding wat te bagatelliseren. Toch kan hij ervan overtuigd zijn dat hij een zeer belangrijke pilaar is geweest (en waarschijnlijk nog wel zal blijven) voor het molenbehoud in Zuid Holland.

In zijn wat ongrijpbare positie binnen het ambtenarenapparaat is hij op onnavolgbare wijze van groot nut geweest voor de molens. Het is zijn

hobby, het zijn z'n vrienden, het groeit uit tot zijn levenswerk.

We zijn hem nog niet kwijt en gelukkig maar. Bij de Rijnlandse Molenstichting heeft men hem gestrikt en ook als examiner blijft hij functioneren.

Het was bij gelegenheid van een verjaardag. Ze noemen het soms wel borrelpraat.

Hij was vroeger gewoon melkrijder geweest, maar later stichtte hij een groot bedrijf, dat te maken had met het reinigen van tankwagens en internationaal. We raakten aan de praat. "Hoe zit dat nou met dat draaien van die molens tegenwoordig? Wie betaalt dat nou? Wie maakt er de dienst uit? Wie is er de baas? Is die molen van jou?" "Nou nee, het wordt niet betaald bij de meesten. En die molens zijn vaak van een stichting of zoiets." "Maar wie zegt er dan wat je moet doen? Aan wie ben je verantwoording schuldig?"

Een logische vraag, want dat was de wereld waarin deze ondernemer gewend was te verkeren.

"Nee hoor; ik ben zelf de baas en ik maak helemaal zelfstandig uit wat ik met die molen doe. Of ik zeil voorleg en hoeveel. Ook bepaal ik zelf op welk moment ik maatregelen neem, wanneer het weer mij dwingt te zwichten."

"Is er dan geen baas of voorman of zo?"

"Nee hoor."

"Hoe bestaat het. Dat is interessant."

Die zelfstandigheid, dat 'op z'n eigen houtje' is voor ons zo vanzelfsprekend.

Zou het dan toch een karaktertrek van molenaar zijn? Dat eigenwijze. Die stijl van: Ik ben toch beter, hij is een stommeling, hij kan het niet. Ik ben de baas hier.

Zou die nieuwe, volkomen blanco molenstichtingsman dan toch gelijk hebben, toen hij zei dat hij nog niet eerder zo'n stelletje eigengereid, zulke individualisten was tegenkomen dan nu tussen die molenaars? Allerlei bestuursbaantjes had hij, maar die molenaars....

Je zag 't hem denken. Wat een stelletje eigenwijze stukken vreten....

De molenaar las dat ex-minister Winsemius, als zegsman en baas van Natuurmonumenten, in zijn grote wijsheid, vindt dat er meer veen moet komen. Veen is natuur en dan is het goed... En goed voor ons... En; natuur van Natuurmonumenten is beter dan natuur die er al is, nietwaar?

Daarom moet de polder Aarlanderveen, een droogmakerij nota bene en... jazer, de molenpolder, maar onder water worden gezet.

Vroeger deden we dat in tijd van oorlog, maar nu is zoiets goed voor het mensdom, weet je wel? Terug naar de Waterlinie, maar tegen wie voeren we eigenlijk oorlog? Trouwens; we hebben nog de Noordoostpolder en de Schermer in de aanbieding...

LEEN VELLEKOOP DAG

2 APRIL 92

WELKOM WAAR DE WIMPEL WAPPERT

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS T.B.V. DE OPLEIDING

Informatie I t/m X	Algemene informatie over praktijk, molenzeilen, smeren, vangen, het weer, klein onderhoud, bliksemafleider e.d.
Informatie XII	De opbouw van de wipmolen en de achtkante molen (G.J. Pouw)
Informatie XVI	Waarom draaien de wieken linksom, waarom hellende bovenas en de tonmolen (E. Smit)
Informatie XIX	Molenaarserveringen (J. Kaal)
Informatie XX	Kruiwerken (G.J. Pouw)
Informatie XXI	Weercursus (P.W. Rosier KNMI)
Informatie XXII	Bovenassen (G.J. Pouw en M. van Doornik)

Het boek "Wieksystemen voor polder- en industriemolens" door G.J. Pouw behoort ook tot het lespakket en omvat o.a. de informaties VIII, IX, XIII, XIV en XV.

Bij aanmelding als lid-in-opleiding dient men dit lespakket aan te schaffen omdat dit nodig is bij de opleiding. De prijs is uiterst laag gehouden en bedraagt f 70,-.

Gratis uitgaven:

Statuten en Huishoudelijkreglement.

Bladen voor het maaluren-boekje t.b.v. leden-in-opleiding.

Bladen voor het maaluren-boekje t.b.v. geslaagde leden.

De richtlijnen voor het examen voor vrijwillig molenaar.

Modelcontract voor vrijwillige molenaars.

Folder betreffende de Gilde-verzekeringen.

Voor inlichtingen en het bestellen van de hierboven genoemde boeken enz. kunt u contact opnemen met de ledenadministratie van het Gilde:

Mevr. E.N. Pouw-Schipper, Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden. Tel. 02159-45428.

VOOR DE OPLEIDING AANBEVOLEN LITERATUUR

Molens	Ir. F. Stokhuyzen, 5e geheel herziene druk
Opleiding watermolenaar	Ing. J. den Besten Te bestellen d.m.v. storting op postgiro 139754 te Loenen a.d. Vecht van f 50,— (incl. porto).
Zingende stenen	D.J. Abelskamp, f 45,— (excl. f 7,50 porto)
Rond zingende stenen	D.J. Abelskamp, f 45,— (excl. f 7,50 porto)

Beide laatste boeken zijn te bestellen via: girorekening 148232 t.n.v. Rabobank Midden-Westland t.g.v. rekeningnummer 13.53.85.210 t.n.v. penningmeester cursuscommissie Barendse te Poeldijk. Bestelt u beide boeken gelijktijdig, dan is de prijs f 99,— (incl. porto).

**VRIJWILLIGE
HET GILDE VAN MOLENAARS**

